

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Ельвіра ЛУЗІК
« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

Тема: Гендерні особливості професійної самоактуалізації вчителів

Виконавець: студентка групи ПП-426 Рожко Анастасія Михайлівна

Керівник: доктор філософії з психології Тягур Любомира Миронівна

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕСВА

(підпис)

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Рожко Анастасії Михайлівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Гендерні особливості професійної самоактуалізації вчителів», затверджена наказом ректора №492/ст від 12.04.2023 .
2. Термін виконання роботи: з 07.02.2023 до 04.06.2023.
3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 64 сторінки, з них обсяг основного тексту 45 сторінок, список використаних джерел нараховує 61 позицій.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ 1.Теоретичні аспекти професійної самоактуалізації вчителів; Розділ 2.Дослідження зв'язку гендерних відмінностей в рівнях самоактуалізації вчителів; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): таблиці, рисунки.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	07.02.2023	
2.	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	22.02.2023	
3.	Написання першого розділу. Подання керівникові на перевірку	29.03.2023	
4.	Написання другого розділу. Подання керівникові на перевірку	28.04.2023	
5.	Оформлення роботи. Подання керівникові на перевірку	12.05.2023	
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	29.05-02.06.2023	
7.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	02.06.2023	
8.	Подання остаточного варіанта на кафедру для перевірки на академічну доброчесність	05.06.2023	
9.	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	12.06.2023	
10.	Захист роботи	19-22.06.2023	

8. Дата видачі завдання: «__» _____ 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Любомира ТЯГУР

Завдання прийняв до виконання _____ Анастасія РОЖКО

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Гендерні особливості професійної самоактуалізації вчителів» : 66 сторінок, 6 рисунків, 2 таблиці, 61 літературних джерел, 5 додатків.

Об'єкт дослідження – професійна самоактуалізація вчителів.

Предмет дослідження – гендерні відмінності самоактуалізації вчителів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити гендерну самоактуалізацію вчителів.

У кваліфікаційній роботі відображено аналіз самоактуалізації вчителів, а саме професійної. На основі вивчення та узагальнення було з'ясовано, що існують багато різних гендерних особливостей, які пов'язані з гендерними аспектами професійної самоактуалізації вчителів, і до них відносяться такі, як: статева рівність та можливості щодо реалізації, статеві ролі та очікування від особистостей, менторство та підтримка.

Практичне значення роботи полягає в тому, що мали змогу виявити особливості гендерних відмінностей у професійній самоактуалізації вчителів.
САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ, ПРОФЕСІЙНА САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ, ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ, ВЧИТЕЛІ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ	9
1.1. Проблема самоактуалізації у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях	9
1.2. Основні підходи до вивчення феномену професійної самоактуалізації вчителів.....	19
1.3. Гендерні особливості уявлень про професійну самоактуалізацію вчителів.....	24
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В РІВНЯХ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ... ..	30
2.1. Методика та організація дослідження гендерних відмінностей в рівнях самоактуалізації вчителів у школах	30
2.2. Аналіз результатів дослідження гендерних відмінностей в рівнях самоактуалізації вчителів.....	35
2.3. Методичні рекомендації сприяння самоактуалізації вчителів жінок та чоловіків.....	44
Висновки до другого розділу.....	48
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	51
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

В період незворотних змін в освіті особливого значення набуває перехід до гуманістичної освіти, основою якої є створення, передача та збереження особистісних духовних цінностей. Відповідно має бути реалізований гуманістичний принцип, що полягає в дбайливому ставленні до внутрішнього світу людини, її потреб та інтересів, переконань та ідеалів. Особливого значення набуває прагнення вчителів до самоактуалізації, як вищого рівня реалізації потреб особистості.

Явний і прихований вплив вчителя на особистість і поведінку учня можна розглядати як лідерство. У контексті вчительської професії врахування гендерного фактору має принципове значення у зв'язку з масовою фемінізацією. Методика семантичного диференціалу оцінювала вираження особистісних якостей, що відповідають різним стилям гендерного лідерства в таких позиціях, як «Я», «Улюблений учитель», «Вчитель-чоловік», «Вчитель-жінка» тощо. Виявили, що на професійний вибір мотивованих студентів обох статей впливала вчителька. При цьому всі випробувані, незалежно від статі та мотивації, визначили переважаючий гендерний стиль лідерства хорошого вчителя як андрогенний, який поєднує в собі жіночі, чоловічі та гендерно нейтральні якості.

Особистість педагога має значний потенціал впливу на процес самоактуалізації підростаючого покоління. Процес впливу розглядається в контексті психологічного дослідження лідерства через механізм ідентифікації, тобто «відстеження поведінкових чи особистісних характеристик іншої людини..., їх реальне відтворення...»).

Вчитель може виступати взірцем для учня, оскільки професія вчителя, поряд з професією батьків, найбільш знайома учням. У ситуації, коли поза школою немає професійно значущого позитивного зразка для наслідування, особливо важливу роль у процесі професійного самовизначення учнів може відіграти вчитель. При цьому уявлення про сенс педагогічної діяльності

нерозривно пов'язані з особистісними особливостями педагогів, їх стильовими особливостями. Але механізми ідентифікації та наслідування можуть спрацьовувати лише щодо вчителя, професійну діяльність та особистість якого високо цінує студент (учень). При цьому цілісний характер такого впливу передбачає аналіз не лише професійно-індивідуальних особливостей педагога, а й соціально-психологічних особливостей, зумовлених приналежністю до соціальної групи: наприклад, етнічної, вікової, статевої.

Проблема гендерної ідентичності, психологічної статі особистості та особливості його реалізації в гендерній взаємодії досліджуються в статеворольовий підхід, психоаналіз, класичні психологічні концепції, жіночі студії в напрямку соціального конструктивізму. активно розробляються питання змісту, видів, механізмів та етапів її формування такі автори, як А. Іглі, К. Камільєрі, М. Кімел, Фарр С., Хорні К., та ін. Реалізація у взаємодії чоловічого і жіночого гендерні ролі, гендерно-рольові конфлікти та їх вплив на гендер взаємодію вивчав К. Камільєрі, М. Кімел, М. Клейн, Р.М. Коннелл, Д. Пайнс, Г. Хофстеде та ін.

Об'єктом дослідження є професійна самоактуалізація вчителів.

Предмет – гендерні відмінності самоактуалізації вчителів.

Мета – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити відмінності в гендерній самоактуалізації вчителів.

Завдання:

1. За результатами теоретичного аналізу літератури визначити сутність самоактуалізації, описати основні підходи до вивчення феномену професійної самоактуалізації вчителів, розкрити гендерні особливості уявлень професійної самоактуалізації вчителів.

2. Емпірично дослідити зв'язок гендерних відмінностей в рівнях професійної самоактуалізації вчителів.

3. На основі результатів констатувального етапу експерименту розробити практичні рекомендації щодо сприяння самоактуалізації вчителів

Для реалізації поставлених завдань було застосовано наступні **методи дослідження:**

теоретичні – аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення наукової літератури з проблем самоактуалізації вчителя; *емпіричні* – експеримент (констатувальний), анкетування, тестування, опитування, що використовувалися як комплекс методик для дослідження мотивації: методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфір у модифікації А. Реана; методика «Готовність до саморозвитку» (опитувальник В. Л. Павлова, адаптація К.М. Калениченко); методика «Індивідуальний стиль педагогічної діяльності» (за Марковою А. К., Ніконовою А. Я); анкета «Психологічна культура вчителя» (Співак С.), *методи статистичної обробки даних.*

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- поглиблено та розширено уявлення про гендерні особливості самоактуалізації вчителів середніх та старших класів;
- розроблено практичні рекомендації щодо сприяння самоактуалізації вчителів середніх та старших класів.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані вчителями загальноосвітніх шкіл, викладачами ЗВО, практичними психологами в роботі зі вчителями з питань самоактуалізації, а також в процесі психодіагностичної роботи і при наданні психологічної допомоги.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 61 найменувань, додатків на 58-66 сторінках. Основний зміст роботи викладений на 51 сторінці і містить 2 таблиць, 6 рисунків. Загальний обсяг роботи – 66 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ПОНЯТТЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

1.1. Проблема самоактуалізації у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях

У загальному розумінні самоактуалізація – це складний багатогранний процес розвитку і реалізації здібностей особистості на різних рівнях; інтегративне утворення, що узагальнює активність людини у багатьох напрямках життєдіяльності. Даний феномен має не лише психологічні, а й соціальні обґрунтування, зумовлюючи не тільки внутрішню мотивацію і спрямованість індивідуального розвитку, але і моделі соціальної взаємодії [27].

Сучасна психологія вважає, що самоактуалізація – це внутрішня діяльність людини, яка максимізує використання ресурсів, щоб повністю реалізувати себе в процесі розвитку. Це процес, який передбачає систематичну зміну уявлень та життєвих планів про себе та світ, щоб розкрити та реалізувати свій потенціал. Люди здійснюють цю діяльність шляхом свідомого вибору та вживаючи подальших дій на основі цього вибору. Піковий досвід є важливим критерієм для вимірювання досягнень та правильності вибору, що доводить справжню цінність обраної життєвої стратегії.

Однак, бажання самоактуалізації може зіткнутися з зовнішніми та внутрішніми перешкодами, що може призвести до посилення психологічного та емоційного тиску та вимагати витрат на індивідуальні адаптаційні ресурси. Самоактуалізація в ієрархії потреб Маслоу – це найвищий рівень психологічного розвитку, на якому особистісний потенціал повністю реалізується після задоволення основних тілесних потреб та потреб его.

Термін «самоактуалізація» був запропонований теоретиком органіцизму Куртом Гольдштейном для позначення мотиву до повної реалізації власного потенціалу: «тенденція актуалізувати себе якомога повніше є основним

рушієм самоактуалізації» [45]. Карл Роджерс аналогічно писав про «лікувальну силу в психотерапії - тенденцію людини актуалізувати себе, стати своєю потенційністю ... виразити і активізувати всі можливості організму» [36].

Людина в першу чергу обов'язково реалізує себе, тому що вона заздалегідь наділена можливостями для цього. Позначаючи самоактуалізацію як специфічне теоретичне трактування розвитку і самореалізації особистості, яка передбачає наявність у людини вродженого потенціалу особливих властивостей і особливостей, які за сприятливих умов розвитку повинні розкриватися, переходячи від потенціалу. Самоактуалізація – це лише самовідкриття, саморефлексія, самореалізація та самодослідження. Це відноситься до стану, де людина досягла досконалості. Самоактуалізація – це процес відрізнити хороші якості від поганих у собі. Це також дослідження найкращих якостей в собі, що було б корисно для допомоги іншим. Самоактуалізація визначається як використання свій потенціал, стати всім, на що він здатний. Маслоу визначив самоактуалізацію як внутрішній ріст того, що вже є в організмі, або, точніше, що таке сам організм.

Для кращого розуміння особливостей феномену самоактуалізації слід зазначити, що він досліджується з позиції: 1) відображення змісту, сутності та меж категорій самоактуалізації, саморегуляції, саморозвитку, «самоідентифікація» (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт, Е. Фромм, І. Бех,) та 2) пошук механізмів розвитку як детермінанти самоактуалізації особистості (Д. Леонтьєв). Розмежування понять, на думку І. Беха, полягає в тому, що саморозвиток — це самозміна людини в напрямку свого ідеального «Я», що виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх причиних [2,с.40] .

Самоактуалізація – це процес набуття особистості внутрішні сили (якості, смислово-ціннісні орієнтації, здібності), які виступають стимулами її свідомої діяльності. І поведінка і самореалізація є процес об'єктивного втілення особистість базових інтелектуально-особистісних утворень, але на етапі самоактуалізації.

Отже, саморозвиток виявляється необхідною умовою самоактуалізації, яка в свою чергу формує основу самореалізації при збереженні самоідентифікації як внутрішнього «ядра» особистості. А. Леонтьєв наполягає на тому, що поняття «самореалізація» значно ширше поняття «самоактуалізація», оскільки поняття «самореалізація» не прив'язане до конкретної теоретичної парадигми і позначає процеси розвитку особистості та передачі особистості іншим людям і культурі через творчі та комунікативні процеси. Поняття «самоактуалізація» А. Леонтьєв, навпаки, розуміє як специфічне теоретичне трактування розвитку та самореалізації особистості, що передбачає наявність вроджений потенціал особливих властивостей людини і характеристики, які повинні за сприятливих умов розвитку розгортаються, переходячи від потенційного до актуального [13,с.67].

Традиційним є питання самоактуалізації особистості, яке відноситься до гуманістичної психології, центральним у якій є цей термін. Згідно з «Пірамідою потреб» А. Маслоу, самоактуалізація є найбільшою потребою людини [53].

Самореалізовані люди – це ті, хто прагне максимально використати свої таланти, здібності та можливості, щоб досягти свого найвищого потенціалу. Йдеться про прагнення людини до самоактуалізації, тобто прагнення реалізувати свої приховані здібності. «Звичайно, точна форма, в якій ці потреби задовольняються, залежить від людини. Для однієї людини це може бути бажання бути ідеальною матір'ю, для іншої – спортивні досягнення, для третьої – малювання картин чи винаходи» [61].

Самоактуалізатор – це людина, яка живе творчо і повністю використовує свої потенційні можливості. Це стосується прагнення до самореалізації, а саме тенденції до актуалізації того, чим вона є потенційно. Свою теорію Маслоу частково ґрунтував на власних припущеннях чи переконаннях щодо людського потенціалу, а частково – на прикладах історичних особистостей, які, на його думку, самоактуалізувалися, зокрема Альберта Ейнштейна та Генрі Девіда Торо. Він вважав, що самоактуалізовані люди мають

«незвичайною здатністю виявляти несправжнє, фальшиве і нечесне в особистості, і взагалі правильно і ефективно судити про людей» [61]. Маслоу дослідив життя кожного з цих людей і виявив спільні риси, які ведуть кожного з них до самоактуалізації. У своїх дослідженнях Маслоу виявив, що самоактуалізовані люди мають спільні риси. Він також вважав, що кожен з цих людей зумів відкрити свою власну сутність, яка була тільки для них і була однією з справжніх цілей життя. Відомі чи ні, освічені чи ні, багаті чи бідні, самоактуалізовані люди, зазвичай, відповідають такому профілю.

Роботи Маслоу використовуються як надихаючі ресурси. Ключовим у працях Маслоу є розуміння того, що не існує швидких шляхів до самоактуалізації: скоріше, вона залежить від того, наскільки людині вдається задовольнити свої нижчі дефіцитарні потреби. Після того, як людина пройшла через відчуття і віру в те, що вона є неповноцінною, вона, природно, прагне стати тим, ким вона є, тобто самоактуалізуватися. В іншому місці, однак, Маслоу [61] і Карл Роджерс [38] запропонували необхідні установки та/або атрибути, які повинні бути всередині людини як передумова для самоактуалізації. Серед них – справжнє бажання бути собою, бути повністю людиною, реалізувати себе і бути повністю живим, а також готовність ризикувати бути вразливим і розкривати більш «болючі» аспекти, щоб дізнатися про ці частини себе/прорости через них та інтегрувати їх (це має паралелі з дещо схожою концепцією індивідуалізації Юнга [35]).

Спочатку були біологічно зосереджені (або зосереджені навколо більш звичайної, психологічної природи людини), за останні 40 років було виявлено багато подібностей і перехресних посилянь між різними духовними школами або групами (особливо східними духовними шляхами).

Маслоу зауважив своє враження, що «імпульсивність, нестримне вираження будь-якої примхи, пряме прагнення до «вищого», асоціального та суто особистого задоволення... часто неправильно називають самоактуалізацією» [54]. У цьому сенсі «самоактуалізація» – це трохи більше,

ніж те, що Ерік Берн описав як гру в «Самовираження»... засноване на догмі «Почуття – це добре» [41].

Курт Гольдштейн вперше ввів поняття організму як цілого, яке побудоване на припущенні, що «кожна людина, кожна рослина, кожна тварина має лише одну вроджену мету – актуалізувати себе такою, якою вона є». Книга Курта Гольдштейна «Організм: Цілісний підхід до біології, заснований на патологічних даних про людину» [47], представила самоактуалізацію як «тенденцію актуалізувати, наскільки це можливо, індивідуальні здібності [організму]» у світі. Тенденція до самоактуалізації є «єдиною рушійною силою, яка визначає життя організму». Однак для Гольдштейна самоактуалізацію не можна розуміти як певну мету, яку потрібно досягти колись у майбутньому. У будь-який момент організм має фундаментальну тенденцію до актуалізації всіх своїх можливостей і всього свого потенціалу, яким він є саме в цей момент, за даних обставин. Робота Гольдштейна була в контексті класичної адлерівської психотерапії, яка також сприяє цьому рівню психологічного розвитку, використовуючи основу 12-ступеневої терапевтичної моделі для реалістичного задоволення базових потреб. Це потім призводить до просунутої стадії «мета-терапії», творчого життя та актуалізації себе/іншого/завдання [47]. Німецький термін, який використовував Гольдштейн, перекладається як «самоактуалізація» – «Selbstverwirklichung». «Самореалізація» може бути більш адекватним перекладом, ніж «самоактуалізація», що використовується в перекладі книги.

Гольдштейн протиставляє це поняття самоактуалізації «самозбереженню» (Selbsterhaltung). «Самоактуалізація» для Гольдштейна означає те, що наближається до усвідомлення своєї «сутності», своєї ідентичності, свого відчуття себе; що в результаті може означати, що людина готова ризикувати своїм життям для того, щоб зберегти «самоактуалізацію» (Selbstverwirklichung), реалізацію своєї «сутності» людини, якою вона відчуває, що вона є [47].

А на думку Г. Олпорта, людині, що самоактуалізується, властиве прагнення до досконалості, вона робить усе, що може. Науковець головною умовою повноцінного розвитку вважає самоактуалізацію особистості, збереження її здоров'я та досягнення зрілості. Він вважає самоактуалізація як процес «становлення», в якому індивід бере на себе відповідальний за планування свого життя і зазначає, що будь-який перешкода для самоактуалізації підвищує ризик відхилень[46].

З самоактуалізацією пов'язується усвідомлення та розвиток особистістю власних можливостей. Це дозволяє нам ефективно втілювати свої здібності в особистому та професійному житті, а також відчувати задоволення від досягнень. Саме тому у наш час зростає увага до проблеми самоактуалізації особистості. Розуміння її визначальної ролі в житті людини стає все більш важливим. Багато дослідників вважають, що саме такий підхід до тлумачення поняття самоактуалізації дозволить розкрити його суть та визначити систему психологічних категорій, які розкривають її зміст і психологічні детермінанти. У цьому контексті, модель самоактуалізації для менеджерів у професійній та управлінській діяльності містить три основні структурні компоненти: ресурси, процеси та результати. Ресурси включають знання, навички та інші ресурси, які допомагають розвивати свої здібності. Процеси описують способи досягнення мети, а результати відображають успіхи та досягнення, які можна відзначити на шляху самоактуалізації. Отже, самоактуалізація в професійному контексті є важливою складовою успіху в будь-якій сфері діяльності. Розвиток власних можливостей та усвідомлення своїх здібностей допомагає досягати мети та відчувати задоволення від своїх досягнень.

Слід зазначити, що в зарубіжних психологічних дослідженнях немає єдиного визначення самоактуалізація. Поряд з терміном «самоактуалізація» використовуються близькі до нього терміни. терміни «самореалізація», «саморозвиток» та ін. Загалом самоактуалізація розглядається як внутрішня діяльність особистості, актуалізація внутрішнього позитивно-творчого прагнення до росту, розвитку, психологічної зрілості та компетентність. Це

процес осягнення власних можливостей і смислів, їх трансляція від стану потенціалу до актуальності та реалізації в реальних умовах навколишньої дійсності. Погляди на феномен і природу самоактуалізації, особливості її прояву в житті та діяльності людини досить схожі у працях представників різних зарубіжних філософських і психологічних течій (К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс В. Франкл та ін.).

При цьому, як зазначалося вище, термін «самоактуалізація» найчастіше замінюють на подібні концепції – «реалізація Я» (А. Адлер, К. Г. Юнг) [54],[35], «самоперевершення» (В. Франкл [29], «плідна орієнтація» (Е. Фромм [30, с. 88]), «розуміння значення» (Е. Гуссерль) [9, с. 145] — і розглядається як потреба, прагнення, мотив, процес, результат або як інтеграція всіх цих проявів.

Більшість дослідників психодинамічного напрямку схиляються до того самоактуалізація – це процес особистісного самовдосконалення, подолання комплекс неповноцінності, захисні механізми, прагнення до особистісної цілісності та зрілості. В цілому можна сказати, що в класичному і сучасному психоаналізі основний акцент ґрунтується на унікальності та цілісності кожної особистості, яка прагне до самовдосконалення, самоактуалізація. Наприклад, А. Адлер головною тенденцією розвитку вважав прагнення до досконалості людська особистість. Психологічний ріст особистості (самоактуалізація) він визначав як конструктивне прагнення до досконалості, відхід від егоцентризму та особистих цілей перевага над завданнями конструктивного освоєння середовища та завданнями суспільно корисного розвитку [30].

А. Адлер виділив наступні етапи самоактуалізації, які не виключають один одного і не мають суворо послідовності, але проходження якої дозволяє людині досягти значних висот в особистісний, професійний і соціальний розвиток: визнання власної недосконалості (усвідомлення комплексу неповноцінності); розвиток соціального інтересу; орієнтація прагнення до подолання життєвих проблем; формування почуття причетності та співпраці; відмова від фальшивих цінностей; формування не тільки особистісного, а й

суспільно значущого цілі та цінності; вибір особистісного розвитку, самореалізації як життєвої цілі; Усиновлення творчі, самостійні та вибіркові рішення на шляху досягнення поставлених цілей.

Також А. Адлер вперше виділив і найповніше проаналізував соціальну складову реалізації індивідом свого особистісного потенціалу та обґрунтовано важливість досягнення соціально значущі цілі особистісного зростання. Отже, за А. Адлером, самоактуалізація – це соціальний процес певної альтернативи вибір, який особистість перебуває під впливом життєвих суперечностей і завдань та з урахуванням цінності, спосіб життя та соціальний інтерес (зрештою, самоактуалізація завжди має соціальний відтінок) [30]. На думку К.Г. Юнга, кінцевою життєвою метою людини є повна реалізація свого «Я», тобто. формування єдиної, неповторної та цілісної особистості [7, с.142].

Розвиток кожної людини в цьому напрямку унікальний, він триває протягом усього життя і включає процес, який називається індивідуалізацією. Самоактуалізація (індивідуалізація та «повна реалізація «Я»»), за К.Г. Юнг є формування єдиної, неповторної та цілісної особистості, свідоме усвідомлення її особистістю унікальна психічна реальність. Це розкриття вічної вродженої цілісності особистості, її еволюція протягом життя. Так, на думку К.Г. Юнга, самоактуалізація в кінцевому рахунку передбачає свідоме усвідомлення людиною своєї унікальної психічної реальності, повноцінний розвиток і вираження всіх елементів особистості [35].

Еріксон пов'язує поняття самоактуалізації з поняттям ідентичності. Він визначає самоактуалізація як «подолання кордонів» своєї ідентичності, реальне досягнення реального індивідуальність і вихід за межі[43].

Е. Фромм говорить, що самоактуалізація – це процес усвідомлення природного. потенціалу особистості, розвитку «позитивної свободи» в суспільному житті за допомогою спонтанна діяльність [30].

Аналіз основних праць з проблеми самоактуалізації особистості в психодинаміці. Підхід дозволив узагальнити складові та інтегральні характеристики процесу самореалізація особистості:

1) Прагнення до досконалості; постановка суспільно важливих цілей; просування по службі самооцінка; сміливість у визнанні себе недосконалим; духовність; здатність любити (А. Адлер) [36].

2) Усвідомлення глибин свого внутрішнього світу; духовність; розвиток іміджу та символи «колективного позасвідомого»; розвиток індивідуальної свідомості; розвитку індивідуальність; віталізація (негайна, емоційно насичена адаптація); формування; засвоєння накопиченого, але неусвідомленого досвіду та змісту архетипного позасвідомого; знеособлення стосунків; формування трансцендентної функції; цілісність; створення; досягнення символу «самості» (К. Г. Юнг) [35].

3) ефективна взаємодія із зовнішнім світом; гнучкість, мобільність; усвідомлення свого потреби; подолання внутрішнього конфлікту; повернення до духовної гармонії; обізнаність суперечливі чинники його існування; гармонійне внутрішнє спілкування особистості (К. Хорні)) [32].

4) спонтанна творчість; бажання любові; прагнення до творчої роботи; цілісність особистість; незалежність; чесність; старанність; зрілість; позитивна воля; спонтанна діяльність (Е. Фромм) [30].

Аналіз основних праць з проблеми самоактуалізації особистості в екзистенційно-гуманістичному підході дозволив узагальнити складові та інтегральні характеристики процес самоактуалізації особистості:

1) об'єктивний погляд на життя; реалізація творчих здібностей; зосередитися на майбутнє; демократія; толерантність до інших поглядів; повага до себе та інших; нахил до філософського гумору; низька внутрішня конфліктність; відданість справі; свіжість сприйняття; природність, легкість у поведінці та індивідуальність; здатність любити (А. Маслоу) [61];

2) відкритість до нового досвіду; екзистенціальність; відчуття суб'єктивної свободи; прагнення до автентичності; цілісність особистості; ставлення до життя як процесу; піклуватися про людей; екологічна свідомість; готовність до ризику; конструктивна соціальна роль (К. Роджерс) [57];

3) розширене «Я»; прийняття себе як особистості; позитивний «образ Я»; стресостійкість, стійкість до фрустрацій; реалістичне сприйняття дійсності; навички прийняття рішень проблеми; спрямованість діяльності; адекватна самооцінка; почуття гумору; цілісний підхід до життя; система семантичних життєвих цінностей (Г. Олпорт) [46] ;

4) почуття відповідальності; свобода вибору; усвідомлення сенсу свого життя; свідомий контроль над своїм життям; цінності творчості, досвіду; подолання самозанепокоєння (В. Франкл) [29, с. 34];

5) чесність як здатність бути чесним у будь-яких почуттях, якими б вони не були (прозорість, щирість, достовірність); усвідомлення як здатність самостійно формувати власну думка про твори мистецтва, про музику і про все життя (огляд, життєвість, інтерес); воля як вияв власних можливостей; відчуття господаря життя (безпосередність, відкритість); впевненість – глибока віра в інших і в себе, бажання з'єднатися з життям і впоратися з труднощами «тут і тепер» (віра і переконання) (Е. Шостром) [33, с. 56].

Таким чином, аналіз трактувань самоактуалізації в зарубіжній психології показав, що дослідження цього процесу носять переважно феноменологічний характер, демонструючи його комплексність і багатогранність. Слід зазначити, що ці дослідження, особливо психодинамічні напрями, засновані на філософських уявленнях про людину та її розвиток. Вони відрізняються від вітчизняних, теоретико-методологічних розробок і психологічних категоріальних конструкції, що ускладнюють процес порівняльного аналізу зарубіжних і вітчизняних підходів до самоактуалізації особистості як системний, багатовимірний, багатофакторний процес. Самоактуалізація особистості полягає в усвідомленні та розвитку власних можливостей, що дозволяє ефективно втілювати свої здібності в особистому та професійному житті. Цей процес також включає здатність розпізнавати й оцінювати протиріччя та труднощі, а також самостійно та продуктивно вирішувати їх відповідно до моральних ідеалів та спільних цілей. Це дозволяє особистості зростати та розвиватися на нові етапи та етапи розвитку.

1.2. Основні підходи до вивчення феномену професійної самоактуалізації вчителів

Під професійною самоактуалізацією розуміється соціалізований шлях гармонійного розвитку особистості, який поєднує здобуття професійно-практичного та духовного досвіду в процесі отримання кваліфікації спеціаліста в період первинного професійного становлення (навчання у вищій школі) та вдосконалення фахового зростання в процесі виконання професійних ролей і обов'язків. Цей шлях є невід'ємним атрибутом розкриття і здійснення особистісного професійного потенціалу.

Розглядаючи наукову літературу, які присвячені проблемі професійної самоактуалізації, можна виділити три основні підходи до вивчення цього поняття [26].

- Перший підхід – суб'єктно-діяльнісний, який був розвинутий такими авторами, як К. О. Абульханова-Славська, Б. А. Ясько, Б. Г. Ананьєв, І. В. Толкунова, О. І. Артемова, Н. В. Самоукіна, Є. В. Галажинський, І. Рябікіна, Н. М. Казієва, Є. А. Максимова, В. Є. Клочко, Л. М. Ожигова та С. І. Кудінов.

- Другий підхід – особистісно-розвивальний, що був розроблений такими авторами, як Г. О. Балл, І. Г. Юркова, Н. М. Дідик, Л. М. Карамушка, О. П. Щотка, С. Д. Максименко, І. Є. Реуцька, В. О. Татенко, В. Є. Чудновський, М. К. Худишева, В. О. Моляко, В. П. Зінченко та М. Г. Ткалич.

- Третій підхід – акмеологічний, який був розроблений такими авторами, як В. С. Агапов, Л. Б. Шнейдер, А. О. Деркач, В. Г. Зазикін, А. О. Ткаченко, А. О. Реан та Д. І. Фельдштейн.

Суб'єктно-діяльнісний підхід підкреслює, що професійна самоактуалізація залежить від взаємодії особистості з умовами її роботи. За Б. Г. Ананьєвим, людина є суб'єктом діяльності, яка є необхідною частиною її життя. Йдеться не лише про «тверді» навички, а й про «м'які» особисті якості. Проте розвиток особистісних якостей є необхідною умовою становлення особистості як працівника [10]. Відповідно до суб'єктно-діяльнісного підходу,

професійна діяльність є центральним і найбільш плідним рівнем самоактуалізації людини. Професійний розвиток визначається розв'язанням протиріч і труднощів, що визначають рух особистості до професійної самореалізації. При такому підході особлива увага приділяється активності особистості та її здатності до саморегуляції. Крім того, за аутоактивним підходом велике значення має мотиваційна сфера особистості, яка впливає на формування життєвої стратегії. Це досягається шляхом формування відповідної потреби та свідомого вибору цілей та стратегій поведінки, спрямованих на реалізацію себе у професійній діяльності.

Суб'єктивно-розвиваючий підхід базується на уявленнях про розвиток особистості, які визначаються змінами глибинних особистісних характеристик. Дослідники, використовуючи особистісно орієнтований підхід, розглядають процес самоактуалізації як постійні зміни особистості. На думку В.П. Зінченко, Соціалізація як процес становлення особистості як соціальної одиниці на основі індивідуального розвитку, в якому індивідуальна свідомість є не тільки засобом, а й метою індивідуального розвитку, основним інструментом у справі утвердження власної сили. індивідуальність, а не досягнення чужих цілей [26].

Особистісно-розвиваючий підхід описує якісну концепцію професійної самоактуалізації яка враховує зміст професійної діяльності та роль особистості в її професійних досягненнях. Це дає змогу досліджувати професійний розвиток особистості та його вплив на професійну діяльність.

В основу спеціального підходу покладено уявлення про те, що самореалізація у професійній діяльності досягається через досягнення вищого ступеня особистісного розвитку та професійної зрілості, тобто професійної «акме».

Акмеологія як наука спрямована на максимально можливий особистісно-професійний розвиток, оскільки в даному вступі важливий високий рівень професіоналізму та професійної успішності, що досягається шляхом професійної взаємодії, саморозвитку та професійної діяльності.

Одним із ключових термінів у цьому визначенні є самотрансценденція, тобто орієнтація на професійну чи соціальну діяльність, яка подолала власне «Я». Лише усвідомивши співіснування самоактуалізації та самотрансцендентності, людина може вважатися зрілою. М. Ткалич зазначає, що професійне дослідження тісно пов'язане з розв'язанням особистісних протиріч і зміною сфери мотивації, виникненням внутрішньої потреби у формуванні конкретної професійної стратегії та плануванні професійної кар'єри. У професійній сфері дослідження тісно пов'язане з соціальними цілями, зростанням і використанням творчості [27]. Серед них не лише складові досконалої особистості, а й важливі фактори свободи та відповідальності. Другим аспектом є диспозиція толерантності, яка включає позитивне ставлення до реальності та здатність залишатися чуйним і емпатійним. Це визначає світогляд, який впливає на самооцінку людини. Нарешті, третій аспект – це показник компетентності особистості та необхідна умова самоактуалізації.

Отже, успішне досягнення професійного «акме» залежить від зрілості людини, яка може перетворити свою самоактуалізацію на самотрансценденцію, особливо в професійній діяльності. Тому формування зрілості можна розглядати як фактор та умову самоактуалізації особистості в роботі.

Після узагальнення підходів, які були розглянуті вище, можна зазначити професійну самоактуалізацію як складний процес, що має декілька рівнів та спрямований на прогресивний професійний розвиток зрілої людини. Цей процес включає в себе реалізацію особистісно-професійного потенціалу та дозволяє отримати найвищий рівень – професійного «акме». Натомість, регресивний напрям професійного розвитку, який може призвести до професійного спаду та деградації, можна позначити як професійну стагнацію. Згідно з М.Г. Ткалич, процес самоактуалізації складається з чотирьох етапів: самовизначення у професійній діяльності, самовираження у професійній діяльності, особистісна самоактуалізація та досягнення професійного «акме» [27]. У той же час, за дослідженнями Т.В. Кудрявцевої, самоактуалізація

належить до останнього етапу професійного становлення особистості, який відмічається повною або частковою реалізацією людини у самостійній професійній діяльності. На цьому етапі бачимо професійну природність, яка позначає здібності до певного виду діяльності та задоволеність нею [53].

Дуже часто самоактуалізацію в професійному житті ідентифікує як чинник, пов'язаний з наявністю роботи. Виокремлено концептуальну модель самоактуалізації у професійній сфері. Це завдяки власним зусиллям, самоствердження в конкретній діяльності. Теоретичні та практичні дослідження виділяють етапи розвитку професійної особистості:

- перший етап передбачає формування психологічної готовності до вибору професії, основним компонентом якого є формування мотиваційного компоненту психологічної готовності до вибору професії ;

- другий етап стосується формування психологічної готовності до оволодіння професією в процесі теоретичної освіти: оволодіння універсальними, загальнопрофесійними та професійними компетентностями, розвиток особистісного потенціалу (інтелектуального, комунікативного, мотиваційного, емоційно-вольового, духовно-морального ;

- третій етап – формування психологічної готовності до реалізації себе в роботі, проходження практики, написання випускної кваліфікаційної роботи, науково-дослідницької діяльності та за її межами в процесі проходження різного роду тренінгів та семінарів ;

- четвертий етап означає формування повної психологічної готовності до професії: поєднання високого рівня мотивації, креативності та професійної самоактуалізації .

Завдання підвищення психологічної культури людини в сучасному суспільстві стоїть вже не одне десятиліття і досі не втратила своєї актуальності в просторі наукового пошуку. Численні дослідження показують, що підвищення психологічної культури забезпечує людину ресурсом, який слугує основою для її самоактуалізації та самореалізації у професії. Психологічна культура особистості розглядалася в різних підходах і в різних галузях науки,

що вплинуло на визначення її сутнісних характеристик, на вибір методів її розвитку. Психологічну культуру найчастіше визначають як складно організоване інтегративне особистісне утворення, що є складовою загальної культури людини. Використання екопсихологічного підходу дозволяє розглядати психологічну культуру як «системно організоване поліфункціональне психічне утворення людини, як один з центральних чинників її перетворення на суб'єкт саморозвитку». З цього визначення випливає наступне:

- по-перше, психологічна культура являє собою структурно-функціональну єдність компонентів;
- по-друге, їхні феноменологічні характеристики відповідають поняттю людської культури;
- по-третє, їх функціональні (діяльнісні) характеристики відображають суб'єктивну активність людини і, отже, передбачають сукупність способів і дій, що дозволяють створювати оптимальні внутрішні умови для самоуправління, зміни своїх поведінкових характеристик і професійних дій, приведення їх у відповідність із соціальними та професійними вимогами, духовними і моральними цінностями, смислами життя і діяльності. Цей процес саморозвитку починається з процесу самоактуалізації особистості. Зв'язок між самоактуалізацією та психологічною культурою є феноменологічно очевидний.

Професійна самоактуалізація особистості як психологічна реальність будується на основі формування і розвитку психологічної культури особистості та демонструє ефективність цього процесу. У цьому плані професійна самоактуалізація є вторинною по відношенню до психологічної культури людини. І завжди залишатиметься місце для питань етичного та морального характеру у вирішенні завдань особистісної самоактуалізації [5, с.85-87].

Шляхом самоактуалізації особистості вчителя можна означити численні ланки наукової пропозиції, які передбачають розвиток нових теоретичних

основ, де самореалізація особистості вчителя не розглядається лише як сукупність характеристики, якості та здібності, необхідні для здійснення професійної діяльності. Це теж похідне з професійно-орієнтованих особистісних характеристик вчителя [17, с.200].

Складний багатогранний процес внутрішньої мотивації, спрямованої на розвиток професійних здібностей, розширення можливостей для професійного зростання, опанування нових компетентностей, формування творчої індивідуальності та креативності, цілісної реалізації потенційних можливостей особистості у педагогічній діяльності, що в цілому сприяють підвищенню якості освітнього процесу [27].

1.3. Гендерні особливості уявлень про професійну самоактуалізацію вчителів

Можна сказати, що професія вчителя характеризується горизонтальним і частково вертикальним типом гендерної сегрегації. Тенденція до фемінізації вчительської професії простежується в усьому світі та проявляється у більших масштабах. Основною причиною нинішньої ситуації в нашій країні є низький соціально-економічний статус професії, що робить її непривабливою для чоловіків, які зосереджені на викладанні кількох дисциплін: професійної підготовки, фізичного виховання, основ здоров'я та безпеки, особливо в сільській місцевості.

За даними навчального порталу ЮНЕСКО ПЕР (2020), на керівних посадах у школах у всьому світі чоловіків більше, ніж на посаді вчителів. Жінки, як правило, займають керівні посади в початкових або малих школах, а не у великих середніх школах чи вищих навчальних закладах. Значна перевага жінок у школах сильно вплинула на вибір професії вчителя. Відсутність жіночого лідерства негативно впливає на справедливість в освіті [7, с.237].

Важливим чинником гендерної соціалізації підрастаючого покоління є фемінізація професії вчителя: усвідомлення професійної ролі вчителів певною

мірою трансформувало структуру їх гендерних ролей і водночас впливає на формування характеристик учнівської молоді, особливості професійного самовизначення. Дослідники підкреслюють, що професійна самореалізація жінок спирається на традиційні уявлення про гендерні ролі, які спонукають жінок прагнути в першу чергу підтримувати непорушні стосунки та зосереджуватися на турботі під час професіоналізації викладацької діяльності. Наше дослідження показує, що характеристики, яких жінки набувають під час гендерно-рольової соціалізації, асиміляції до соціально прийнятої гендерної ідентичності, значною мірою відповідають ролі матері, чітко виражені в професії вчителя: схильність до емпатії, турботи, толерантність, висока інтуїція, прагматичне мислення, націленість на вирішення конкретних завдань[19, с.172]

Тому сьогодні, через серйозний гендерний дисбаланс освітян у суспільстві, збереглася концепція домінування жінок у професії вчителя, що відтворює гендерну природу вибору майбутніх поколінь. Вважаю важливим вивчати вплив викладачів на студентів, враховуючи гендерні особливості обох груп, вводячи поняття «гендерні стилі лідерства викладачів» — набір професійних моделей поведінки, які передбачають відкритий чи прихований вплив на дітей через гендерні особливості вчителя. Вивчення гендерних особливостей впливу викладачів (переважно жінок) на вибір педагогічної професії учнями різної статі допоможе виявити можливості подолання обмежень гендерних моделей професійної поведінки, вироблення нових стилів лідерства, здатних продуктивно впливати на учнів, незалежно від статі.

Різні теорії пояснюють гендерні особливості вибору професії під час гендерної соціалізації. Представники теорії соціальної ролі стверджують, що на вибір «відповідної» гендерно-рольової поведінки, включаючи уявлення про сімейні ролі та кар'єру, впливають гендерні очікування, які існують у суспільстві, які, у свою чергу, представляють стійкі стереотипи та можуть викликати конфлікти, у виборі нетрадиційної ролі. Однак теорія не заперечує можливості поступової зміни ролей і очікувань під впливом соціальних

процесів. Соціально-когнітивна теорія кар'єри пояснює розвиток кар'єри через вплив соціального середовища та засобів масової інформації, а також особистісні характеристики та досвід, які забезпечують досягнення певного рівня самоефективності та подальшу постановку цілей у сфері планування кар'єри. Підкріплюючий вплив на цей процес має формування лідерської поведінки. Школи відіграють важливу роль у плануванні кар'єри та виборі професії: вчителі явно чи неявно впливають на розвиток інтересу до предмету, сприяють впевненості у своїх планах, позитивних чи негативних очікуваннях результатів [27, с.56].

Аналіз сучасних вчительських моделей з гендерної точки зору показує як переваги, так і недоліки жорсткого дотримання статеворольових чоловічих чи жіночих ролей, які накладають обмеження на професійну діяльність. Якостями, необхідними для успішного вчителя сьогодні, повинні бути лідерські якості, які вимагають позитивних проявів взаємозв'язку маскулінності (прагнення до досягнення мети, наполегливість, енергійність, організаторські здібності, лідерські нахили тощо) і жіночості (щирість, емпатія, комбінованість, емоційність, розвинене мовлення тощо). Тобто гендерна ідентичність вчителів вважається андрогінною. Педагоги цього типу, незалежно від статі, виявляють гнучкість поведінки, прагнення до досягнення мети, різноманітні соціальні ролі: менеджера, організатора творчих справ, учителя, вихователя, наставника [20, с.245].

На думку опитаних студентів, які обрали спеціальність викладачів, хороший викладач має такі лідерські якості, як здатність розвивати інтерес, здатність до організаційних інновацій та здатність до саморозвитку. Впливу статі вчителя на вибір професії вчителя не виявлено: всі обирали вчительську кар'єру під впливом вчителів-жінок, але це могло створювати додаткові труднощі для розвитку професійної ідентичності хлопців. Домінуючим гендерним стилем лідерства на посаді «хороший вчитель» є андрогінний, тобто поєднання чоловічих, жіночих і гендерно нейтральних характеристик. Головна відмінність між студентами та студентками, які обирають кар'єру викладача,

полягає в тому, що чоловіки хочуть розвивати мужність, а жінки – нейтральні якості. На мою думку, це дослідження висвітлює два важливі аспекти, які потребують подальшого розуміння. З одного боку, сучасна педагогічна професія, незважаючи на високий ступінь фемінізації, формує в успішних викладачів найбільш вдале поєднання жіночих, маскулінних і нейтральних рис, що справляє лідерський вплив на учнів. З іншого боку, можна припустити, що відсутність прикладів для наслідування чоловіків буде перешкоджати професійному розвитку студентів-чоловіків, які обирають педагогічну спеціальність.

Соціальні уявлення формуються та постійно трансформуються, великий вплив справляють засоби масової інформації. Якщо раніше існували чіткі соціальні уявлення про самоактуалізацію чоловіків та жінок, пов'язані з наявністю соціальних стереотипів, жорстке розділення професій за статевою ознакою, то зараз ці рамки зникають. Абсолютно нормально коли зараз чоловіки обирають більш жіночу професію. А ось жінки, з одного боку, отримали більше можливостей реалізувати себе в будь-якій професії(як і чоловіки)а з іншого – стали більш маскулінними, що іноді йде в розріз з їх внутрішніми бажаннями та прагненнями. Уявлення суспільства про успішну жінку формують необхідність посилення маскулінності жінки для досягнення рівності з чоловіками.

Висновок до першого розділу

При опрацюванні теоретичного матеріалу було встановлено, що поняття самоактуалізації вперше з'явилося в рамках теорії ієрархії потреб Абрахама Маслоу як кінцевий рівень психологічного розвитку, якого можна досягти, коли всі базові та психічні потреби по суті задоволені і відбувається «актуалізація» повного особистісного потенціалу. У цьому трактуванні самоактуалізація знаходиться на вершині ієрархії потреб Маслоу і описується як становлення «...повністю людським» ... «зрілість або самоактуалізація».

Згідно з Маслоу, люди мають потреби нижчого порядку, які, як правило, повинні бути задоволені до того, як можуть бути задоволені потреби вищого порядку: «п'ять груп потреб – фізіологічні, безпеки, приналежності, поваги і, нарешті, самоактуалізації». Поняття самоактуалізації вперше з'явилося в рамках теорії ієрархії потреб Абрахама Маслоу як кінцевий рівень психологічного розвитку, якого можна досягти, коли всі базові та психічні потреби по суті задоволені і відбувається «актуалізація» повного особистісного потенціалу. У цьому трактуванні самоактуалізація знаходиться на вершині ієрархії потреб Маслоу і описується як становлення «...повністю людським» ... зрілість або самоактуалізація». Згідно з Маслоу, люди мають потреби нижчого порядку, які, як правило, повинні бути задоволені до того, як можуть бути задоволені потреби вищого порядку: «п'ять груп потреб – фізіологічні, безпеки, приналежності, поваги і, нарешті, самоактуалізації».

Під професійною самоактуалізацією розуміється соціалізований шлях гармонійного розвитку особистості, який поєднує здобуття професійно-практичного та духовного досвіду в процесі отримання кваліфікації спеціаліста в період первинного професійного становлення (навчання у вищій школі) та вдосконалення фахового зростання в процесі виконання професійних ролей і обов'язків. Цей шлях є невід'ємним атрибутом розкриття і здійснення особистісного професійного потенціалу

Проблема особливостей гендерних відмінностей у рівнях самоактуалізації вчителів у навчальних закладах є доволі поширеною та важливою. Гендерні відмінності можуть впливати на спосіб самовизначення, професійний розвиток, самооцінку та самопочуття вчителів у навчальному середовищі.

До одних з аспектів даної проблематики є саме соціокультурні стереотипи, які виявляються у ролі чоловіка та жінки у соціумі. Дуже часто жінки зіштовхуються зі стереотипами, у яких вони мають тільки доглядати за домашніми справами, дітьми, тоді як чоловіча роль виявляється у лідерській

позиції. Дані стереотипи значною мірою можуть обмежувати самоактуалізацію вчителів у навчальних закладах.

До іншого стереотипу важливо віднести гендерні та професійні розбіжності, які виявляються у великій різниці заробітної плати жінок та чоловіків, можливостях професійного розвитку. Це впливає теж з того, що наприклад, чоловікам, які працюють у традиційній жіночій галузі, то вони мають набагато більше можливостей до професійного зростання та самоактуалізації. Така різниця може впливати на мотивацію, та викликати незадоволеність у вчителів-жінок, які теж прагнуть до самореалізації та кар'єрного зростання.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В РІВНЯХ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

2.1. Методика та організація дослідження гендерних відмінностей в рівнях самоактуалізації вчителів у навчальних закладах

Дослідження проводилося у місті Одеса, у загальноосвітніх школах №90; №41; №100; №86, ліцей №81 а також за допомогою інтернет – тестування в Viber в 2023 році, період із 20 лютого по 24 квітня. У дослідженні взяли участь 40 осіб віком від 24 до 35 років. Вибірка становила 20 жінок та 20 чоловіків. Дослідження проводилося у зручній обстановці, у класі, були забезпечені комфортні психологічні умови: кабінет, відсутність відволікаючих факторів, гарне освітлення, оптимальна температура повітря, матеріали надані повною мірою (бланки для заповнення тесту, ручки). Дослідження проводилося в першій та другій половині дня. У ході роботи встановилася доброзичлива, підтримуюча атмосфера спілкування, комфортний психологічний клімат. Для дослідження були використані три методики, загальний час заповнення яких не перевищував 60 хвилин.

Проаналізуємо коротко психодіагностичний потенціал обраних нами методів діагностики.

Першою методикою була методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфір у модифікації А. Реана, яка дала змогу визначити мотивацію до професійної діяльності, готовність викладача до проб і помилок, до ризику, старатися реалізувати особисті мотиви, які враховують соціальні умови, зовнішні фізичні умови та особисті ресурси, самостверджуватися, самореалізуватися, розвивати свої задатки, прагнення до творчості, перетворюючи середовище, та роблячи його сприятливішим для життя, приймати виклики, ризики та зважувати їх позитив. У відповідності до результатів опитування було визначено три рівні мотивації: низький, високий та середній.

Друга методика «Готовність до саморозвитку» (опитувальник В. Л. Павлова, адаптація К.М. Калениченко) [50]. Метою даної методики є визначення готовності до самоактуалізації за наявністю і ступеню враженості двох компонентів: мотиваційного (хочу пізнати себе) і операційного (можу саморозвиватися).

Даний тест складається з 14 тверджень, на які пропонується досліджуваному відповісти «+/-».

Для аналізу та інтерпретації результатів щодо визначення готовності до самоактуалізації, то необхідно підрахувати кількість збігів з ключем для тверджень з такими числами, як: 1, 2, 5, 7, 9, 10, 13 – шкала «бажання самоактуалізації». До другої шкали «Я можу самовдосконалюватись» належать такі твердження, як: 3,4, 6, 8, 11, 12, 14. Також максимальне значення для кожної шкали – 7 балів.

Отримані значення досліджувані переносяться на графік: по горизонталі відкладається значення ХПС («хочу пізнати себе»), а по вертикалі – значення МСР («можу саморозвиватися»). По двох координатах відзначається на графіку точка, яка «потрапляє» в один з квадратів: А – «можу саморозвиватися», але «не хочу пізнати себе»; Б – «можу саморозвиватися» і «хочу пізнати себе»; В – «не можу саморозвиватися» і «не хочу пізнати себе»; Г – «не можу саморозвиватися», але «хочу пізнати себе»;

Квадрат «Б». Найбільш сприятливе поєднання для подальшого особистісного розвитку. Прагнення все більш глибоко пізнавати себе поєднується з потребою в дійсному самовдосконаленні.

Квадрат «Г». Таке поєднання означає, що випробуваний бажає знати більше про себе, але ще не володіє навичками самовдосконалення. Це схоже на байку про лисицю і виноград, коли його гроно висіло для лисиці занадто високо. У байці Езопа лисиця, бачачи неможливість дістати його, вирішила, що виноград ще зелений, і пішла ... Труднощі в самовихованні не повинні викликати у вас таку реакцію: «не виходить – значить не буду робити». Аналіз тверджень по МСР, які не співпали у відповідях з ключем, покаже, де і над чим

треба попрацювати. У самовдосконаленні потрібно пам'ятати слова: «Свої здібності людина може дізнатися, тільки спробувавши докласти їх».

Квадрат «А». Досліджуваний має більше можливості до саморозвитку, ніж бажання зрозуміти себе. В цьому випадку слід поміркувати про необхідність почати з розвитку себе, а вже потім розвиватися в професії.

Квадрат «В» – небажання працювати над собою. Аналіз повинен бути спрямований на ствердження, які не дали збігів з «ключем». Таким чином можна виявити причини небажання працювати над собою.

Наступною методикою була методика «Індивідуальний стиль педагогічної діяльності» (за Марковою А. К., Ніконовою А. Я) [21].

Метою даної методики є саме визначення найбільш характерного стилю, який допомагає в самоактуалізації особистості. Сама методика складається з 33 запитань, на які досліджуваному пропонується обвести або визначити саме ті варіанти відповідей, які описують вас. Обробка результатів проводиться таким чином, а саме потрібно підрахувати відповіді по кожному стовпчику та записати сума балів. Потім потрібно порівняти всі бали, і провідний стиль у педагогічній діяльності буде відповідати той, бал, який буде найвищим. В основу розрізнення стилю в праці вчителя були покладені такі підстави: змістовні характеристики стилю, динамічні характеристики стилю результативність. На основі цього був виділений ряд індивідуальних стилів описаних нижче.

Емоційно-імпровізаційний стиль (ЕІС). Учителя з ЕІС відрізняє переважна орієнтація на процес навчання. Пояснення нового матеріалу таки учитель будує логічно, цікаво, однак у процесі пояснення в нього часто відсутній зворотний зв'язок з учнями. Під час опитування вчитель з ЕІС звертається до великого числа учнів, в основному сильних, які цікавлять його, опитує їх у швидкому темпі, ставить неформальні питання, але дає обмаль часу для їх виступів, не чекає, коли вони сформулюють відповідь самостійно. Для вчителя з ЕІС характерно недостатньо адекватне планування навчально-виховного процесу. Для відпрацьовування на уроці в вибирає найбільш

цікавий матеріал; менш цікавий матеріал, хоча й важливий, він залишає для самостійного розбору учнями. Учителя з ЕІС відрізняють використання великого арсеналу різноманітних методів навчання. Він часто практикує колективні обговорення, стимулює спонтанні висловлення учнів. Для вчителя з ЕІС характерна інтуїтивність, що виражається в частому невмінні проаналізувати особливості і результати своєї діяльності на уроці.

Емоційно-методичний стиль (ЕМС). Для вчителя з ЕМС характерна орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу, висока оперативність, деяке переважання інтуїтивності над рефлексивністю. Орієнтуючись як на процес, так і на результати навчання, такий вчитель адекватно планує навчально-виховний процес, поетапно відпрацьовує весь навчальний матеріал, уважно стежить за рівнем знань всіх учнів (як сильних, так і слабких), у його діяльності постійно представлені закріплення і повторення навчального матеріалу, контроль знань учнів. Такого учителя відрізняє висока оперативність, він часто практикує колективне обговорення. Використовуючи настільки ж багатий арсенал методичних прийомів при відпрацьовуванні навчального матеріалу, що і вчитель з ЕІС, на відміну від останнього, прагне активізувати дітей не зовнішньою розважальністю, а зацікавити особливостями самого предмета.

Міркувально-імпровізаційний стиль (МІС). Для вчителя з МІС характерна орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування навчально-виховного процесу. Порівняно з учителями емоційних стилів, вчитель з МІС виявляє меншу винахідливість у підборі і варіюванні методи навчання, не завжди здатний забезпечити високий темп роботи, рідко практикує колективні обговорення, відносний час спонтанної мови учнів під час уроку в нього менший, ніж у вчителя з емоційним стилем. Вчитель з МІС менше говорить сам, особливо під час опитування, віддаючи перевагу впливати на учнів непрямим шляхом (за допомогою підказок, уточнень і т. ін.), даючи можливість тим, хто відповідає, детально оформити відповідь.

Міркувально-методичний стиль (ММС). Орієнтуючись переважно на результати навчання й адекватно плануючи навчально-виховний процес, вчитель із ММС виявляє консервативність у використанні засобів і способів педагогічної діяльності. Висока методичність (систематичність, повторення навчального матеріалу, контролю знань учнів) поєднується з малим, стандартним набором використовуваних методів навчання, переважанням репродуктивної діяльності учнів.

Останньою методикою була анкета «Психологічна культура вчителя» [28]. Дана анкета складається з 7 запитань з відкритою відповіддю та з правом вибору найбільш властивої відповіді. Вона використовується як в груповому, так і в індивідуальному опитуванні педагогів. За зовнішньою простотою тексту анкети прихована важка для вчителя професійна проблема: рефлексія з приводу власної професійної спроможності та адекватне оцінювання власних професійних якостей, серед яких психологічні знання мають бути базовими професійними характеристиками.

Згідно анкети можна визначити вчителів, які почуваються повністю задоволеними власними педагогічними знаннями, для них характерною є ознака професійного застою. Ситуація може погіршуватись при переважному обиранні варіанта 1 у відповіді на запитання 2 і відмові на запитання 5. Відповіді на запитання 4 можуть бути контролюючими до запитань 1 та 2. Найчастіше, відповідаючи на запитання 4, вчитель обирає спостереження та бесіду. Хоча практика свідчить, що такий вибір – це данина традиції, а не справжнє володіння правильно організованим спостереженням та бесідою.

Отже, був сформований план щодо проведення дослідження та був проаналізований психодіагностичний матеріал, який допоможе нам виявити особливості гендерних відмінностей в рівнях професійної самоактуалізації вчителя.

2.2. Аналіз результатів дослідження гендерних відмінностей в рівнях самоактуалізації вчителів.

Аналіз методики «Мотивація професійної діяльності» К. Замфір у модифікації А. Реана показав такі результати (додаток А)

- по шкалі внутрішня мотивація (рис 2.1):

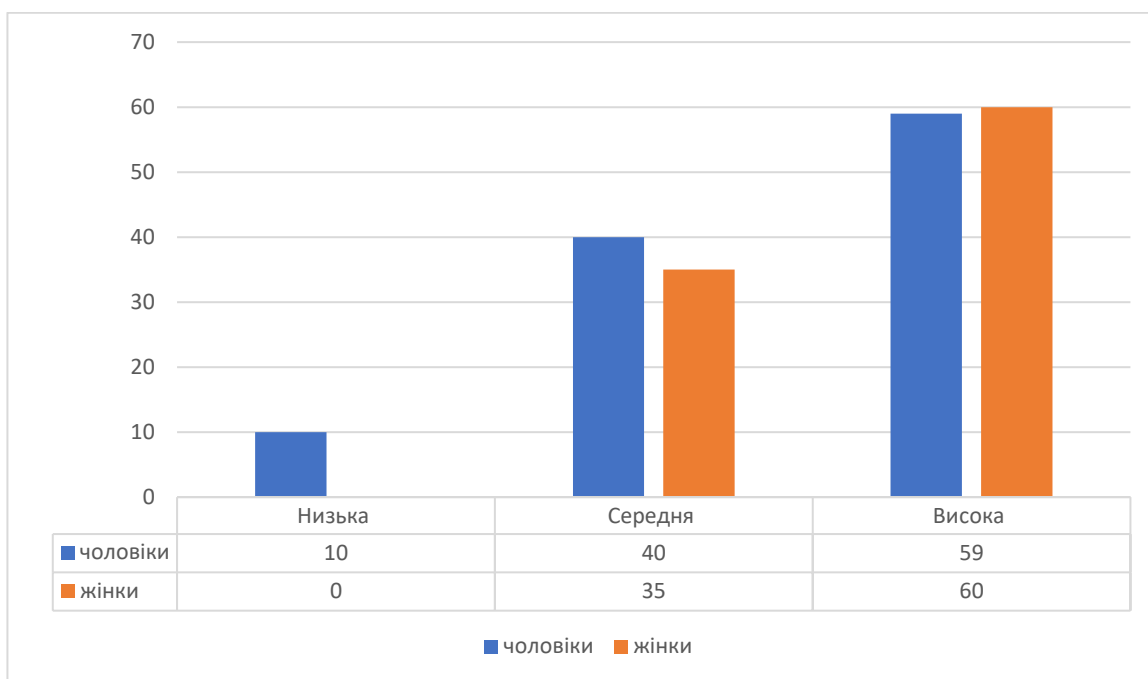

Рис.2.1. Гендерні відмінності в рівнях внутрішньої мотивації вчителів

Під внутрішньою мотивацією Замфір К. розуміє те, що породжується у свідомості людини самою трудовою діяльністю: розумінням суспільної користі, задоволення, яке приносить праця на рівні процесу і результату. Внутрішня мотивація, на думку К. Замфір, виникає з потреб самої людини, завдяки чому вона працює без зовнішнього тиску. Внутрішня мотивація — це прагнення виконати певну діяльність заради самої діяльності. І єдиною винагородою, яку очікують від цього процесу вчителі, є отримання нових знань, розвиток, відчуття задоволення та радості та на рисунку ми можемо побачити, що внутрішня мотивація у чоловіків і жінок не дуже суттєво різниться. Але все ж таки потрібно звернути увагу на 10% чоловіків з низькою внутрішньою мотивацією, у них слід розвивати відчуття власної

компетентності, власних можливостей педагогічної діяльності, бо розвиток внутрішньої мотивації педагогічної діяльності зумовлюють переживання особистістю власної автономії й особистісної причинності, відчуття себе джерелом змін у навчально-виховному процесі чи управлінській системі школи.

Зовнішня мотивація — це спонука вчителя до активності зовнішніми умовами чи обставинами. Висока зовнішня позитивна мотивація (рис.2.2.) як прагнення отримати винагороду похвалу, притаманна більше жінкам вчителям (55%), саме цей вид мотивації із зовнішніх видів є найбільш продуктивнішим, перспективнішим і тривалішим: прагнення до мети, досягнень, успіхів. Зовнішня мотивація містить мотиви, які знаходяться за межею самої особистості. До зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) К. Замфир відносить матеріальне стимулювання, кар'єрне просування, схвальну оцінку, престиж – стимули, заради яких людина вважає за потрібне прикладати свої зусилля.

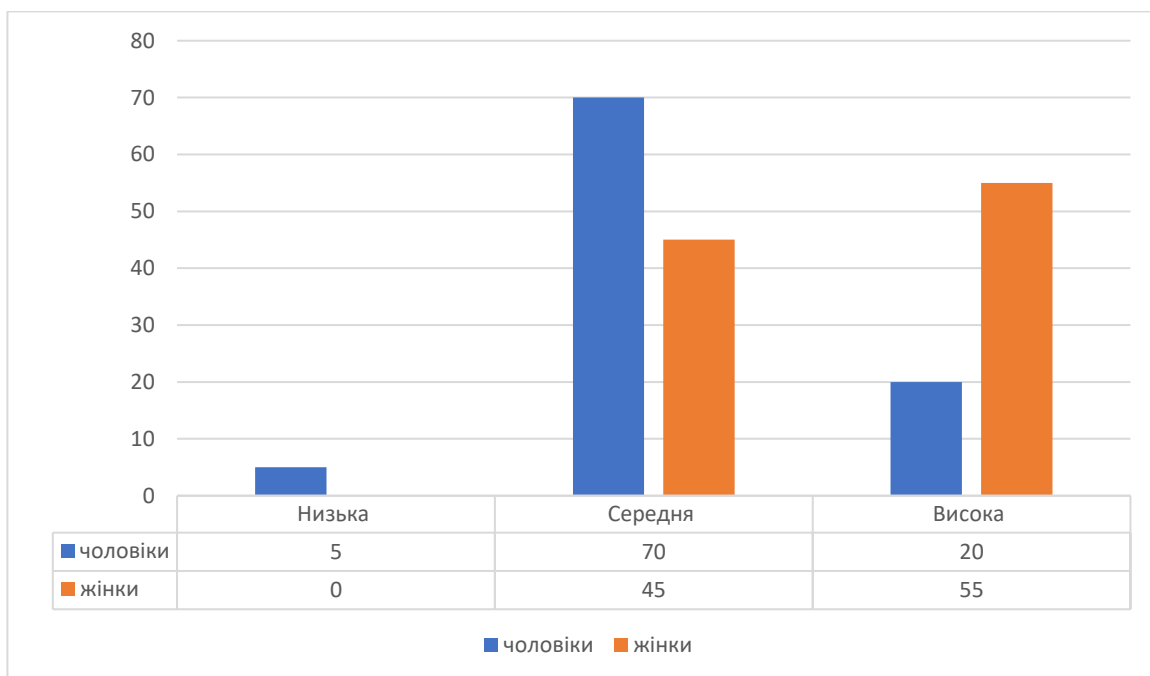

Рис.2.2. Гендерні відмінності в рівнях зовнішньої позитивної мотивації вчителів

До зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ) К. Замфир відносить покарання, критику, осуд, штрафні санкції.

Зовнішня негативна мотивація (рис.2.3), що говорить про мотивацію уникнення покарання, теж притаманна в більшій мірі жінкам-вчителям (45%), у чоловіків цей показник лише 5%.

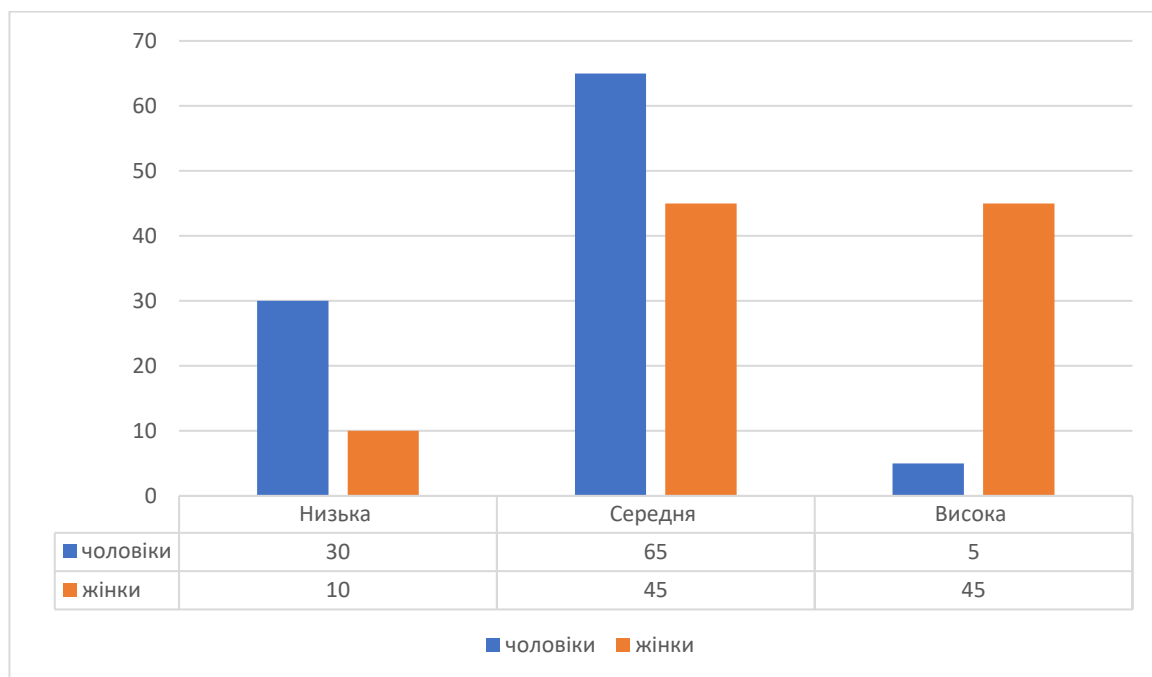

Рис.2.3. Гендерні відмінності в рівнях зовнішньої негативної мотивації вчителів

На основі отриманих результатів також було визначено мотиваційний комплекс колективу, який співвідноситься між трьома видами мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ (рис.2.4.). Дані засвідчують, що рівень домагань викладача залежить від співвідношення таких протилежних мотиваційних тенденцій як прагнення до успіху та уникнення невдачі, які входять до структури мотивації досягнення. Мотив прагнення до успіху, як стійка диспозиція, дозволяє викладачу переживати гордість і задоволення при досягненні успіху у професійно-педагогічній діяльності. Але нажаль такий вид мотиваційного комплексу притаманний лише 10% чоловіків і 25% жінок, тобто вони мають чітку і конкретну мету щодо вдосконалення своєї роботи та усвідомлюють роль самоосвіти. Чим оптимальніше мотиваційний комплекс, чим більше

особистість мотивована самим змістом діяльності, прагненням досягти в ній певних позитивних результатів, тим нижче її емоційна нестабільність.

Наше дослідження виявило, що для 90% чоловіків та 75% жінок діяльність обумовлена мотивами уникнення, осудження, бажанням “не потрапити в халепу” (які починають брати верх над мотивами, пов’язаними з цінністю самої діяльності, а також над зовнішньою позитивною мотивацією), і вони характеризуються високим рівнем емоційної нестабільності

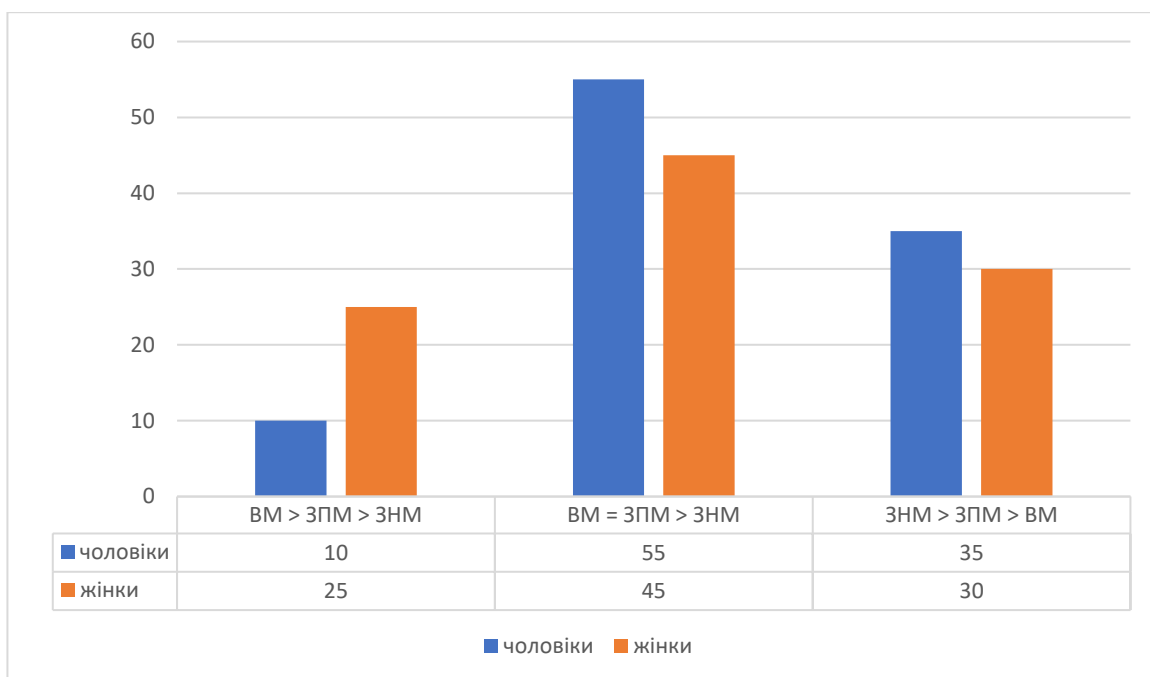

Рис.2.4. Гендерні відмінності в мотиваційному комплексі вчителів

Отже, для того, щоб професійна діяльність вчителя була ефективною і приносила задоволення, він має на внутрішньому мотиваційному рівні прагнути до самого процесу праці, визначальним для якого є бажання до професійного зростання та самореалізації. У даному випадку професійна мотивація сприятиме психологічній налаштованості на працю і стане основою до професійної самоактуалізації

Другою методикою була методика «Готовність до саморозвитку» (опитувальник В. Л. Павлова, адаптація К.М. Калениченко)

Результати дослідження представлені у Додатку Б., таблиці Б.1., та на Рис. 2.1.

Таблиця 2.1.

	жінки	чоловіки
Бажання самоактуалізації	35%	50%
Я можу самовдосконалюватись	40%	50%
Не визначився	25%	0%

Під час дослідження було виявлено переважання високого рівня саме по шкалі «можу самовдосконалюватись» – 45,5%. Ці результати повідомляють нам, що частина досліджуваних можуть відвідувати додаткові курси, вебінари, займаються саморозвитком. Також було виявлено загальний результат по шкалі «бажання самоактуалізуватись» – 17,5%. Ці загальні дані говорять про значне розуміння себе, свої можливостей та перспектив щодо своєї кар’єри.

Якщо звертати увагу на результати дослідження за гендерними проявами, то можемо помітити, що у чоловіків набагато вище бажання самоактуалізуватись (50%), ніж у жінок (35%). Якщо звертати увагу на показники по шкалі «бажання самоактуалізуватись» у чоловіків, то для них теж властиве бажання щодо саморозвитку та професійної реалізації у обраній професії (50%). На такі показники можуть впливати стереотипи щодо типової статі для професії вчителя/викладача. Тому чоловіки можуть відчувати значний або незначний тиск у свою сторону. Також через тиск вони більше бажати довести соціуму, що вони можуть у даній професії досягнути вершин.

Такі результати говорять, що жінки у цій професії більш вільно почувають себе та бачать більше виявів для професійної та творчої реалізації. Також це може бути ще пов’язано, що дана професія прийнятна у соціумі та традиційна, і тому представниці жіночої статі не відчують такого сильного тиску. Якщо звертати увагу на індивідуальні особливості, то показники демонструють, що досліджувані-жінки можуть знаходити серед великої

кількості професіоналів своїх однодумців, які допомагають та викликають у них бажання щодо самореалізації. Також можливим важливою причиною таких результатів, є не завжди визначення жінки, як фахівця у даній спеціальності та виокремлення бажаної заробітної плати.

За показниками по шкалі «можу самовдосконалюватись», то у чоловіків (50%) переважає ця можливість. Це говорить, що у них не тільки є бажання щодо самоактуалізації, але й можливість, та план щодо реалізації даного процесу. Також було виявлено можливість щодо самоактуалізації у жінок (40%), яке теж говорить про бачення себе у даній професії. У ході дослідження було теж виявлено фактор невизначеності та незнанні щодо реалізації себе в професії вчителя у жінок (25%).

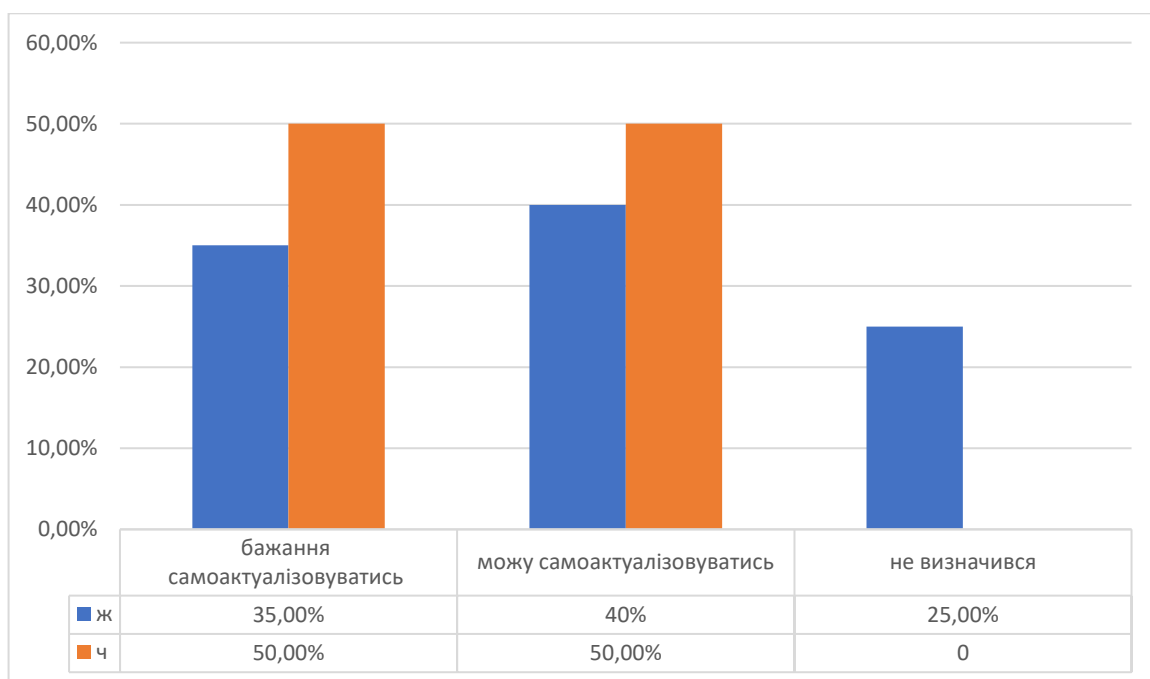

Рис. 2.5. Профіль особливостей гендерних відмінностей в рівнях самоактуалізації у досліджуваних за методикою «Готовність до саморозвитку», (n=40)

Наступною методикою була «Індивідуальний стиль педагогічної діяльності» (за Марковою А. К., Ніконовою А. Я). Результати дослідження представлені у Додатку Б. таблиці Б.2 та на таб. 2.1. та Рис. 2.5.

У ході дослідження було виявлено, що серед жінок переважаючим типом є саме емоційно-методичний стиль (ЕМС) (35%). Такі результати говорять, що для цієї категорії досліджуваних властива орієнтація на процес та результат навчання. Також для досліджуваних характерне значне планування самого навчального процесу, яке базується у них на поетапному опрацюванні кожної частини матеріалу, та уважному спостереженню за рівнем знань усіх учасників навчального процесу. Фахівці з провідним стилем у своїй роботі можуть застосовувати закріплення та повторення навчального матеріалу, контролю. Також для них властивий високий рівень комунікабельності та бажання обговорювати труднощі, ідеї та процес навчального процесу, і також дані фахівці визначаються працездатністю.

Найменш властивим стилем для цієї категорії досліджуваних був саме емоційно-імпровізаційний стиль (ЕІС) (15%). Для цього стилю властиве постійне відтворення нового матеріалу, але без зворотного зв'язку від учасників навчального процесу. Для досліджуваних властиве недостатність адекватного планування навчального процесу, який може виявлятися у виборі типового матеріалу, або не цікавістю в опрацюванні його. Також середні результати: міркувально-імпровізаційний стиль (МІС) (25%) та міркувально-методичний стиль (ММС) (25%)

Таблиця 2.2.

	жінки	Чоловіки
ЕІС	15%	5%
ЕМС	35%	30%
МІС	25%	20%
ММС	25%	45%

Якщо будемо звертати на особливості результатів у чоловіків, то було виявлено, що у них переважає (розмірно) міркувально-методичний стиль (ММС) (45%). Такі дані говорять, що для досліджуваних властиве орієнтування на результати навчання та можуть адекватно планувати

навчальний процес. Також вони можуть виявляти значний консерватизм у застосуванні засобів та методів під час навчального процесу. Це пов'язано з тим, що цей тип досліджуваних опирається на базові методи, і у своїй роботі дуже рідко схильються до імпровізації та креативності.

Було виявлено, що найменш властивим типом був саме емоційно-імпровізований стиль (ЕІС) (5%). Це пояснюється тим, що соціум від чоловіків вимагають холодності у прийнятті рішень, методичності та розважливості, і тому вони можуть обирати інші методи подання навчального матеріалу. Середні результати: емоційно-методичний стиль (ЕМС) (30%), міркувально-імпровізаційний стиль (МІС) (20%).

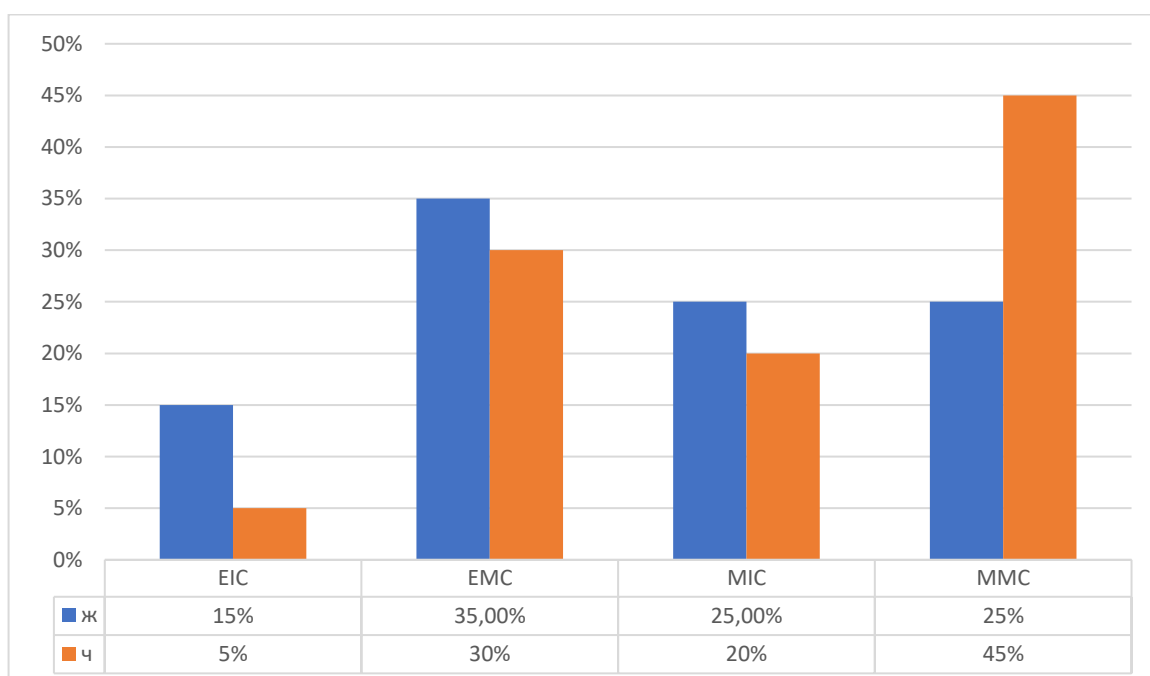

Рис. 2.6. Профіль особливостей гендерних відмінностей в рівнях самоактуалізації у досліджуваних за методикою «Індивідуальний стиль гендерних особливостей професійної самоактуалізації вчителів» (за Марковою А. К., Ніконовою А. Я).

Останньою методикою була анкета «Психологічна культура вчителя». Результати анкети продемонстровані у Додатку В., таблиці В.3. та на таб. 2.3.

У ході дослідження було виявлено такі результати по анкеті. На перше запитання найбільш переважаючою відповіддю було повне задоволення своєю

психологічною підготовкою (у жінок 35% та чоловіків 46%). Тому ці результати вказують нам на значне задоволення своєю соціальною роллю та достатньою психологічною підготовкою до обраної спеціалізації.

На друге запитання щодо сумнівів правильності своїх вчинків, переважаючою відповіддю була саме, те що у більшості сумнівів ніколи не виникають (у жінок 42% та у чоловіків 53%). Такі результати говорять, що хоч сумніви щодо правильності можуть виникати, але це не так сильно впливає на їхню самоактуалізацію та самореалізацію.

Переважаючою відповіддю на третє запитання було у жінок – близькими людьми (35%) та учнями та батьками (26%). Це говорить, що вони можуть легше знайти саме з цією категорією спільну мову, і вони теж можуть з цього спілкування взяти багато нового досвіду щодо реалізації себе, як ефективного та професійного фахівця. Переважаючою відповіддю у чоловіків було з учнями та батьками (35%) та з близькими людьми (30%).

На четверте запитання переважаючою відповіддю щодо використання методів у своїй роботі, то серед жінок це були: спостереження (21%), анкетування (26%) бесіда та тестування (15%), а в чоловіків: анкетування (35%), тестування (24%), спостереження (19%).

Характерною відповіддю на п'яте питання для обох груп було саме відсутність практики, яка примушувала їх вчитись по-новому, порівнювати теорію з практикою, яке виникало значне незадоволення своїм вибором, втратою мотивації та знеціненням своєї роботи.

Переважаючою відповіддю на шосте запитання було саме те, що обидві групи використовують для отримання психологічних знань інтернет (у жінок 68% й чоловіків (57%), досвід колег (25 % жінок, 34% чоловіків), книги та інші наукові джерела (9 % чоловіків та 7% жінок).

Результати дослідження піддавались статичному аналізу кореляцією Пірсона (для незалежних вибірок). Результати статистичного аналізу представлені у Додатку В., таблиці В.1.

Тому під час дослідження було виявлено, що в обох групах є незначні переважання між рівнями та проявами самоактуалізації. Такі результати повідомляють, що хоч існують значні гендерні відмінності в мотивації, самореалізації й самоактуалізації, але досліджувані у більшості мірі звертають саме до своїх індивідуально-психологічних особливостей. Саме зовнішня позитивна мотивація ($p < 0,05$) та зовнішня негативна мотивація ($p < 0,01$) у результаті кореляції Пірсона показала свою значимість в залежності від статі вчителів.

Отже, було виявлено, що у чоловіків та жінок властиве бажання самоактуалізуватись та розвиватись у даній професійній спеціалізації, але вони є досить чутливі до зовнішніх стимулів, таких як заохочення, похвала, а також уникнення покарання. Також у ході дослідження було визначено, що для жінок більш властивим стилем був саме емоційно-методичний стиль, а для чоловіків – методично-розмірний стиль. Результати по методикам та анкетам вказують, що всі досліджувані по-різному самоактуалізуються у професійній парадигмі, але для деякої частини – легше дається, бо зумовлене індивідуально-психологічними рисами, більш традиційною роллю в соціальному середовищі та схильністю до даної професії.

2.3. Методичні рекомендації сприяння самоактуалізації вчителів жінок та чоловіків

Сприяння самоактуалізації вчителів є одним з основних аспектів їхнього професійного розвитку та самореалізації. Тому важливо виділити загальні рекомендації, які можуть допомогти самоактуалізації фахівців вищих навчальних закладів:

- Розвиток свідомості та формування цінностей та цілей. Це пояснюється тим, що вчителі та викладачі мають розуміти, що є для них справді успішним у навчанні, розвитку та вихованні, а що ні. Також визначення базових та основних цілей допоможе особистості зосередитись на тому, що дійсно важливе і варте, щоб продовжувати у цьому розвиватись.

- Забезпечте собі можливість щодо самовираження та пошуку себе. Вчителі повинні мати можливість щодо вільного висловлювання своєї думки, ідеї та використовувати свою креативність під час роботи, навчання. Це може виявлятися через проектну роботу, використанні інтерактивних методик, співпрацю з колегами та учнями.

- Стимулюйте свій розвиток та навчання. Це виявляється у тому, що вчителям постійно потрібно працювати над своїм професійним розвитком, розвивати нові методи роботи та вдосконалювати старі для ефективної співпраці та роботи.

- Створюйте підтримуюче середовище. Важливо створити атмосферу взаємопідтримки та співпраці серед вчителів. Це допоможе в обміні досвідом та засвоєнням нових навичок, підтриманні один одного.

- Сформууйте цілі. Це виявляється у тому, що якщо визначите цілі, які бажаєте досягнути, то вони можуть виявлятися у професійному зростанні, вдосконаленні навичок у конкретних галузях, зміні підходу щодо викладання та розвитку особистісних якостей.

- Забезпечте себе підтримкою та менторством. Це виявляється у спілкуванні з колегами, обговоренні ідей та труднощів. Також варто знайти ментора або професійну спільноту, які будуть надавати вам підтримку, поради та важливий зворотній зв'язок.

Сприяння самоактуалізації саме жінок-вчителів включає розуміння їхніх потреб, підтримку і створення сприятливих умов для їхнього особистісного та професійного розвитку. Ось деякі методичні рекомендації для досягнення цієї мети:

- Визначення і розвиток особистих цілей: Сприяйте у визначенні особистих мрій, цілей і амбіцій. Усвідомити свої потенційні можливості та направлення для розвитку.

- Розробка індивідуальних навчальних планів: Розробіть індивідуальні плани професійного розвитку, які враховуватимуть інтереси, сильні сторони і потреби. План може включати участь у семінарах, тренінгах,

курсах підвищення кваліфікації, а також виконання проектів або дослідницьких робіт.

- **Менторство і підтримка:** Забезпечте можливість мати ментора або коуча, який буде підтримувати у процесі самоактуалізації. Ментор може надати поради, ділитися досвідом і допомагати розвивати професійні навички.

- **Забезпечення доступу до ресурсів:** Забезпечте доступ до різноманітних ресурсів, які допоможуть у професійному розвитку. Це можуть бути книги, журнали, наукові статті, вебінари, онлайн-курси тощо.

- **Створення комунікаційних мереж:** Підтримуйте зв'язок між вчителями та іншими фахівцями в галузі освіти. Організуйте зустрічі, семінари, конференції, де всі зможуть обмінюватися досвідом, вивчати нові підходи і навчатися від один одного.

- **Підтримка балансу роботи і особистого життя:** Розумійте, що баланс між роботою і особистим життям є важливим для самоактуалізації жінок-вчителів. Створюйте умови, які дозволяють урегулювати робочі навантаження та забезпечити час для сім'ї, відпочинку і саморозвитку.

- **Пошук нових ролей і викликів:** Сприяйте у виявленні нових ролей і викликів, які допоможуть розширити свої горизонти і розвиватися як професіонали. Наприклад, можна брати участь у проектах з інноваційного навчання, лідерства або управління.

- **Підтримка самовизначення:** Заохочуйте у розвитку своєї унікальної професійної ідентичності. Знаходьте свої сильні сторони, цінності та відповідність до обраної професії.

Ці рекомендації можуть бути використані для створення сприятливого середовища, в якому жінки-вчителі можуть реалізувати свій потенціал, досягати професійного росту та особистого задоволення.

Зважаючи на те, що попередні рекомендації стосувалися самоактуалізації жінок-вчителів, також пропоную кілька методичних рекомендацій сприяння самоактуалізації чоловіків-вчителів:

- Розширення ролей вчителя: Сприяйте у виявленні та розширенні різних ролей в професії. Знаходьте можливості брати участь у проектах лідерства, координування шкільних заходів, спортивних тренувань чи клубів, що відповідають інтересам та навичкам.

- Професійне спілкування та мережі: Залучайте колег до спілкування з іншими фахівцями в галузі освіти. Організуйте зустрічі, семінари, конференції, де всі можуть обмінюватися досвідом, отримувати нові ідеї та знайомитися з успішними практиками.

- Розвиток м'яких навичок: Сприяйте розвитку м'яких навичок, таких як комунікація, співпраця, емоційний інтелект. Відвідуйте тренінги та семінари, спрямовані на розвиток цих навичок, оскільки вони є важливими для успішного викладання та взаємодії з учнями, батьками та колегами.

- Підтримка балансу роботи та особистого життя: Створюйте умови, щоб ви могли забезпечити баланс між роботою та особистим життям. Надайте гнучкість у графіку роботи, підтримуйте можливості для зайняття спортом, хобі та розвагами, які допоможуть розслабитися та зарядитися позитивною енергією.

- Підтримка професійного розвитку: Забезпечуйте доступ до різноманітних професійних ресурсів, таких як книги, журнали, наукові статті, вебінари та конференції. Беріть участь у курсах підвищення кваліфікації, професійних об'єднаннях та спільних проектах.

- Розвиток лідерських навичок: Сприяйте розвитку лідерських навичок, що дозволять впливати на шкільну спільноту та приймати активну участь у прийнятті рішень. Відвідуйте тренінги та курси з лідерства, які допоможуть збільшити впевненість та ефективність у ролі лідера.

Наведені рекомендації мають великий потенціал для створення унікального і сприятливого середовища, в якому чоловіки-вчителі можуть виявити свою унікальність і реалізувати свій потенціал. Ці рекомендації надають можливість чоловікам-вчителям розвиватися і досягати професійного зростання, а також знаходити особисте задоволення в своїй професії. Шляхом

застосування цих рекомендацій, вони матимуть можливість виявити свої сильні сторони, зайняти різноманітні ролі в освітньому процесі, розвивати лідерські та м'які навички, а також збагачувати свій професійний досвід шляхом спілкування з колегами та використання різноманітних ресурсів. Такий індивідуальний підхід до самоактуалізації чоловіків-вчителів допоможе створити неповторне і сприятливе оточення, що підтримує їх у досягненні власних цілей та задоволенні від професійної діяльності.

Висновки до другого розділу

У ході дослідження були виявлені такі результати, які дозволяють нам зробити такі висновки.

За кількісними показниками методик діагностики було виявлено, що жінки мають більше прагнення щодо самоактуалізації, ніж чоловіки. Це пов'язано, що жінки більше бачать прояви своєї самоактуалізації та реалізації у даній професії, а також було виявлено притаманість жінкам-вчителям більший рівень як зовнішньої позитивної мотивації так і зовнішньої негативної мотивації. Також було виявлено, що чоловіки також прагнуть та можуть самоактуалізуватись, але цей процес у них може викликати значні труднощі, або невідповідність їхніх умов до системи роботи.

Під час аналізу результатів було виявлено, що для жінок властивий емоційно-методичний стиль, а для чоловіків розмірно-методичний. Ці два стилі допомагають їм побудувати свою діяльність так, щоб вона задовольняла їхні потреби, підвищувала їхній рівень професіоналізму.

У ході аналізу результатів по анкеті було виявлено, що чоловіки та жінки у більшості звертаються за допомогою до інтернету, колег. Також було виявлено, що їм набагато легше спілкуватись саме з дітьми та близькими людьми, а не з батьками дітей.

Під час статистичного аналізу були виявлені незначні відмінності в самоактуалізації у жінок та чоловіків.

ВИСНОВКИ

Аналіз психологічних бачення, концепції з проблематики гендерних особливостей професійної самоактуалізації вчителів дає можливість говорити про актуальність даної проблематики та наявність великих труднощів, проблем.

Професійна самоактуалізація – це такий процес особистісного розвитку у професійній сфері, який безпосередньо спрямований на досягнення максимального потенціалу, задоволення від професійної діяльності та відчуття власної значущості. Вона включає в себе розвиток професійних навичок, знань та компетенцій, а також особистісний ріст та самосвідомість. Також даний процес ще в себе включає активну саморефлексію, визначення професійних цілей, пошук та використання можливостей для професійного розвитку, взаємодію з колегами з метою обміном досвіду та навчанням один одного.

На основі вивчення та узагальнення наукових джерел було з'ясовано, що існують багато різних гендерних особливостей, які пов'язані з гендерними аспектами професійної самоактуалізації вчителів, і до них відносяться такі, як: статева рівність та можливості щодо реалізації, статеві ролі та очікування від особистостей, менторство та підтримка.

Емпіричним шляхом ми мали змогу виявити особливості гендерних відмінностей у професійній самоактуалізації вчителів. Тому виходячи з експериментальної частини ми виявили, що жінки є більш залежні від зовнішніх стимулів мотивації та самоактуалізації: похвала, заохочення, уникнення покарання, у чоловіків більш виражене бажання та змога у самоактуалізації, ніж у жінок, але це може бути пов'язано з вимогами, статусом та індивідуально-психологічними рисами. Також було виявлено, що для чоловіків самим характерним стилем є саме розмірно-методичний стиль, а у жінок – емоційно-методичний стиль. Дані стилі сприяють їхній самоактуалізації та формуванні професійних якостей. Під час аналізу результатів дослідження за анкетною, то було виявлено, що більшість

досліджуваних обох статей задоволені своєї психологічною підготовкою та вибором професії. Було визначено, що більшість досліджуваних для своєї самоактуалізації використовують досвід інших, взаємодію з колегами, наукові джерела та мережу інтернет. Також були надані рекомендації як чоловікам-вчителям, так і жінкам-вчителям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова О.І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах. Освіта регіону. №1 від 3.2010. С. 97- 101.
2. Бех І. Д. Психологические основы нравственного развития личности: Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Киев. гос. пед. ин-т им. М. П. Драгоманова. К., 1992. 42 с. Библиогр.: с. 39-42.
3. Беляєва Е. Ф., Зубкова Л. М. Професійна деформація викладача вищої школи. Наукові записки кафедри педагогіки. 2010. Вип. 24. С. 25–32.
4. Братаніч Б. В., Ільченко І. Г. Самоактуалізація особистості та освіта. ФПО. 2021. №2. с. 13.
5. Варій М. Й. Психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 2-ге. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
6. Ватковська М. Г. Самореалізація особистості в постіндустріальному суспільстві. 2014. № 3. С. 3-8. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2014_3_3
7. Введение в тендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие. Под ред. И.А. Жеребкиной. Харьков: ХЦГИ, 2001; 708 с.
8. Гавриловська К.П., Климчук П.С. Гендерні відмінності у прагненні до особистісного зростання. Наука і освіта. 2014. №5. с. 121-125.
9. Гусерль Е. Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії: Книга перша. Загальний вступ до чистої феноменології. Харків: Фоліо, 2020. 348 с.
10. Гутиря М. О., Кононова М. М. Особливості професійної самоактуалізації студентів-психологів, які переживають кризу фахової готовності. Психологічні науки: проблеми і досягнення, Полтава, 2021 с.135-144.
11. Кімел М. Гендероване суспільство. Київ: Сфера, 2003., 156 с.

12. Кучеренко Є. В. Психосинтез: теорія і практика психотерапії: навчально-методичний посібник. 2018, Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 145с.
13. Леонт'єв О.М. Діяльність. Свідомість. Особистість. Київ: 1975. 184с.
14. Мірошниченко О.М. Гендерні стереотипи та кар'єрні мотиви жінок. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 25. Серія: психологічні науки. Чернігів: 2004. С. 87-90.
15. Мірошниченко О.М. Особистісне зростання як фактор психічного здоров'я. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 31. Серія: психологічні науки. Том II. Чернігів: 2005. С. 150-153.
16. Мірошниченко О.М. Проблеми самоактуалізації жінки в гуманістичній психології. Вісник Київського національного університета імені Тараса Шевченка. Випуск 20. Психологія. Київ: 2004. С. 36-38.
17. Мірошниченко О.М. Психологічні особливості особистісної самоактуалізації ділової жінки у сучасному суспільстві. Практична психологія та соціальна робота. 2004. №9. С. 56-60.
18. Мірошниченко О.М. Самоактуалізація особистості викладача у професійній діяльності. АПН України. Т. VIII, вип. 5. Київ: 2006. С. 196-204.
19. Мірошниченко О.М. Сфери та ознаки професійної самоактуалізації жінок у соціономічних професіях. АПН України. За ред. С.Д Максименка. Т. VIII, вип. 8. Київ: 2006. С. 170-177.
20. Москальова Я. Ю. Педагогічні умови саморозвитку майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Київ:2020. Вип. 38. С. 243-247.
21. Педагогічна психологія: Методичні рекомендації. Укладачі: К 60 Т.В. Коломієць, Т.В. Можаровська, Т.М. Шапран. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2018. 97с.
22. Рожко А. Гендерні відмінності вчителів у прагненні до самоактуалізації ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXIII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів

вищої освіти і молодих учених:[у 2-х т.]. Т. 1 (м. Київ, 04-07 квітня 2023 р.)
Національний авіаційний університет. Київ: НАУ, 2023. С.340-342

23. Рожко А. Професійна самоактуалізація вчителів. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2023 р., м. Київ). Київ: ДЗВО «УМО», 2023.

24. Співак С. Скринінг шкільного життя. Методика комплексного психодіагностичного вивчення стану навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001 . 72 с.

25. Старинська Н.В. С 77 Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки / Наталія Володимирівна Старинська. Київ: «Інтерсервіс», 2015. 178 с.

26. Ткалич М. Г., Шутько Д. О. Гендерно-орієнтовані технології розвитку професійної самоактуалізації персоналу: розробка тренінгової програми. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2017. № 4. С. 93-98. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ophep_2017_4_14

27. Ткалич М.Г. Психолого-організаційні детермінанти самоактуалізації менеджерів комерційних організацій: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.10. Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ: 2006. 20 с.

28. Тягур Л. М. Психологічна безпека освітнього середовища як чинник самоактуалізації викладачів педагогічного коледжу : дис... доктор філософії : спец.. 053 Соціальні та поведінкові науки. Психологія. Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти». Київ: 2021. 250 с.

29. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016, 158 с.

30. Фромм Е. Мати або бути? Харків: «КСД», 2020. 304 с. [ISBN 978-617-12-7457-0](https://www.isbn-international.org/view/title/12-7457-0)

31. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 197 с.

32. Хорни К. [Невротическая личность нашего времени](https://www.isbn-international.org/view/title/978-91-983073-3-7) Philosophical arkiv, Nyköping (Sweden), 2016. 186 с. [ISBN 978-91-983073-3-7](https://www.isbn-international.org/view/title/978-91-983073-3-7).

33. Шостором Е. Людина-маніпулятор, Квітень Прес, ЕКСМО-Прес, 2002; перекладачі Н. Шевчук і Р. Кучкарова, 245с.
34. Штепа О. Феномен особистісної зрілості. Соціальна психологія. 2005. N 1 (9). 0.62-77.
35. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме (переклад українською). Львів: Астролябія. 2018. [ISBN 9786176641278](https://doi.org/10.1007/978-1-137-32900-4_6).
36. Adler, A. Understanding human nature. New York: Greenburg 1927..
37. Bohart A. C. The actualizing person. In M. Cooper, M. O'Hara, P. F. Schmid, & A. C. Bohart (Eds.), *The handbook of person-centred psychotherapy and counselling* 2013. pp.84–101. Palgrave Macmillan Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-1-137-32900-4_6.
38. Brodley B. The actualizing tendency concept in client-centred therapy. *The person-centered journal*. 1999 Vol. 6. Issue 2.
39. Carl Rogers, *On Becoming a Person* 1961. p. 350-1.
40. Connell, R.W., and James W. Messerschmidt. «Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept.» *Gender & Society*, 2005. 19(6): 829–859.
41. Cooper, M., O'Hara, M., Schmid, P. and Bohart, A. (Ed) *The handbook of person-centred psychotherapy and counseling*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan. 2013.
42. Berne Eric, *Games People Play* (Penguin) 1964. p. 137.
43. Erikson Erik H. *Einsicht und Verantwortung*; Frankfurt a.M. 1971.
44. Feist Gregory; Feist, Jess *Theories of personality* (7th ed.). New York McGraw-Hill Higher Education. 2009. p. 294. [ISBN 978-0-07-338270-8](https://doi.org/10.1007/978-0-07-338270-8).
45. Freud, S. Notes upon a case of obsessional neurosis. In *Standard edition* 1909. Vol. 10, pp. 153–249.
46. Gleitman, Henry; Fridlund, Alan J. and Reisberg Daniel. *Psychology*. 6th ed. New York: Norton & Company, 2004.
47. Goldstein, Kurt. *The Organism: A Holistic Approach to Biology Derived from Pathological Data in Man*. New York: Zone Books, 1934.

48. Gordon W. Allport *The Nature of Personality: Selected Papers*. Westport, CN : Greenwood Press. 1950; 1975. [ISBN 0-8371-7432-5](#).

49. Kachel S, Steffens MC and Niedlich C *Traditional Masculinity and Femininity: Validation of a New Scale Assessing Gender Roles*. *Front. Psychol.* 2016. 7:956. doi: 10.3389/fpsyg.2016.00956

50. Kalenyuchenko K. “Статистичні дані та емпіричні методи дослідження автонаративу та мотивації досягнення особистості. Зображення норативів”, *Mendeley Data*, 2022, V1, doi: 10.17632/x7kcjpfhwc.1.

51. Kimmel, M. S. (Ed.). *Changing men: New directions in research on men and masculinity*. Sage Publications, Inc. 1987.

52. *Masculinity, Femininity, and Gender-Related Traits: A Conceptual Analysis and Critique of Current Research* - ScienceDirect1995.

53. Maslow *Psychological Review* 50, 1943. pp. 370-396. [A Theory of Human Motivation](#)

54. Maslow Abraham H., *Motivation and Personality*. 2nd ed., Chapter 11 «Self-Actualizing People: A Study of Psychological Health»

55. Messerschmidt, James W. *Hegemonic Masculinities and Camouflaged Politics: Unmasking the Bush Dynasty and Its War Against Iraq*. London: Paradigm Publishers. 2010.

56. Oosterhoff A.M.G., Oenerma-Mostert I.C.E., Minnaert A. Aiming for agency. The effects of teacher education on the development of the expertise of early childhood teachers. *Teaching and teacher education*. 2020. Vol. 96. Article number 103176.

57. Rogers, Carl R. *A Way of Being*. Boston: Houghton-Mifflin, 1980. SHS Web of Conferences 87, 00067 ICTP 2020 <https://doi.org/10.1051/shsconf/20208700067>

58. Schacter, Daniel L., Gilbert, Daniel T., and Wegner, Daniel M. «Human Needs and Self-Actualization». *Psychology*; Second Edition. New York: Worth, Incorporated, 2011. 486-487. Print.

59. Schippers, Mimi. «Recovering the Feminine Other: Masculinity, Femininity, and Gender Hegemony». *Theory & Society*, 2007. 36(1): 85–102.

60. Schippers, Mimi. *Masculinity and Femininity, Theories of*. 2016. 10.1002/9781118663219.wbegss390.

61. [Summary of Maslow on Self-Transcendence \(ieet.org\)](http://ieet.org) Women without Class: Girls, Race, and Identity Julie Bettie, 2003, <https://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnz3q>

ДОДАТКИ

Додаток А.

Таблиця А.1.

Результати методики «Мотивація професійної діяльності» К. Замфір у
модифікації А. Реана

стать	вік	ВМ	ЗПМ	ЗНМ	МК
ж	25	4	4	5	1
ж	32	4	3	4	2
ж	28	5	4	5	1
ж	30	5	4	5	2
ж	27	4	5	5	1
ж	30	5	5	5	2
ж	31	5	3	2	3
ж	24	4	4	4	1
ж	24	5	5	4	3
ж	26	5	4	4	2
ж	28	5	3	5	2
ж	33	5	5	5	2
ж	24	4	4	4	2
ж	26	5	4	4	3
ж	31	4	4	2	3
ж	35	5	4	3	3
ж	24	4	4	4	1
ж	26	4	4	4	2
ж	28	5	3	3	3
ж	30	1	1	2	1
ч	25	3	4	4	2
ч	31	5	3	3	2
ч	24	4	3	4	2
ч	26	1	4	1	2
ч	35	5	3	4	2
ч	35	4	3	4	2

4	30	5	4	1	3
4	28	5	3	1	3
4	30	5	4	2	3
4	32	4	3	3	2
4	27	5	5	5	2
4	25	5	4	4	2
4	32	4	3	3	2
4	24	5	4	4	3
4	31	4	4	5	1
4	24	4	3	4	2
4	35	5	4	5	1
4	34	5	4	5	2
4	32	4	5	5	1
4	25	5	5	5	2

Результати дослідження за методикою «Готовність до саморозвитку»
(опитувальник В. Л. Павлова, адаптація К.М. Калениченко)

№	стать	вік	ГЗС	ТС
1	ж	25	5	6
2	ч	31	3	4
3	ч	24	7	2
4	ж	32	2	6
5	ж	28	6	6
6	ж	30	4	4
7	ч	26	5	6
8	ч	35	6	4
9	ж	27	5	5
10	ж	30	7	6
11	ж	31	3	5
12	ж	24	4	7
13	ч	35	5	2
14	ж	24	6	6
15	ж	26	4	7
16	ж	28	5	5
17	ч	30	3	4
18	ж	33	4	6
19	ж	24	6	5
20	ж	26	5	4
21	ч	28	2	5
22	ч	30	4	7
23	ж	31	7	4

Продовження таблиці Б.1.

24	ч	32	5	6
25	ч	27	6	5
26	ч	25	5	2
27	ж	35	4	7
28	ж	24	7	5
29	ж	26	5	6
30	ч	32	6	4
31	ч	24	4	5
32	ж	28	5	2
33	ж	30	6	5
34	ч	31	4	6
35	ж	25	6	5
36	ч	24	7	5
37	ч	35	5	4
38	ч	34	2	5
39	ч	32	2	7
40	ч	25	6	5

Результати дослідження за методикою «Індивідуальний стиль педагогічної діяльності» (за Марковою А. К., Ніконовою А. Я)

№	стать	вік	ЕІС	ЕМС	МІС	ММС
1	ж	25	10	25	18	20
2	ч	31	5	15	20	14
3	ч	24	12	21	18	15
4	ж	32	18	10	25	24
5	ж	28	24	14	12	14
6	ж	30	14	25	17	20
7	ч	26	15	13	19	17
8	ч	35	16	17	20	16
9	ж	27	20	12	14	18
10	ж	30	18	15	16	24
11	ж	31	10	20	24	13
12	ж	24	17	23	16	17
13	ч	35	15	17	17	19
14	ж	24	10	18	25	20
15	ж	26	12	20	17	14
16	ж	28	9	23	19	18
17	ч	30	15	14	20	19
18	ж	33	17	15	14	20
19	ж	24	10	10	5	17
20	ж	26	10	25	14	16
21	ч	28	15	13	16	20
22	ч	30	8	17	19	14
23	ж	31	13	15	20	16

Продовження таблиці Б.2.

24	ч	32	10	19	17	24
25	ч	27	14	20	18	20
26	ч	25	23	21	16	13
27	ж	35	14	24	17	17
28	ж	24	10	15	19	18
29	ж	26	21	17	20	15
30	ч	32	15	23	14	20
31	ч	24	10	21	16	16
32	ж	28	10	14	17	20
33	ж	30	13	18	18	24
34	ч	31	12	19	16	21
35	ж	25	10	20	17	25
36	ч	24	15	24	20	10
37	ч	35	12	23	21	12
38	ч	34	10	18	20	23
39	ч	32	11	16	14	24
40	ч	25	11	17	16	20

Результати дослідження за анкетною

«Психологічна культура вчителя»

Запитання	ж	ч
1. Чи задоволені ви як шкільний учитель своєю психологічною підготовкою?	Повністю 35% Частково 24% Дуже мало 25% Зовсім незадоволений 16%	Повністю 46% Частково 23% Дуже мало 15% Зовсім незадоволений 16%
Як часто у вас виникають сумніви щодо правильності власних психолого-педагогічних дій та вчинків?	Ніколи не виникають 42% Майже ніколи 23% Іноді 11% Часто 19% Постійно 5%	Ніколи не виникають 53% Майже ніколи 15% Іноді 7% Часто 15% Постійно 10%
З ким вам легше спілкуватись?	З учнями та їхніми батьками 26% З колегами і адміністрацією 21% Із своїми дітьми, близькими людьми 35% малознайомими людьми 8%	З учнями та їхніми батьками 35% З колегами і адміністрацією 28% Із своїми дітьми, близькими людьми 30% З малознайомими людьми 7%
Якими психологічними методами ви часто користуєтесь у своїй педагогічній діяльності?	Самооцінка 5% Спостереження 21% Бесіда 15% Експеримент 7% Анкетування 26% Тестування 15% Соціометрія 6% Тренінг 3%	Самооцінка 7% Спостереження 19% Бесіда 18% Експеримент 10% Анкетування 35% Тестування 24% Соціометрія 5% Тренінг 5%
Недостатність яких психологічних знань	Практики 68%	Практики 45%

<p>ви гостро відчували після закінчення ВНЗ і не змогли компенсувати під час роботи у школі?</p>		
<p>Яким чином ви намагаєтесь отримувати психологічні знання?</p>	<p>Інтернет 68% Колеги 25% Книги 7%</p>	<p>Інтернет 57% Колеги 34% Книги 9%</p>

Додаток В.

Таблиця В.1.

Результати статистичного аналізу за коефіцієнтом Пірсона

		стать	ГЗС	ТС	ЕІС	ЕМС	МІС	ММС	внутрішня мотивація	зовнішня позитивна мотивація	зовнішня негативна мотивація
стать	Корреляція Пірсона	1	-,052	-,218	-,160	,061	,050	-,020	-,281	-,387*	-,466**
	Знач. (двухстороння)		,752	,176	,325	,710	,758	,902	,079	,014	,002
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
ГЗС	Корреляція Пірсона	-,052	1	-,169	,155	,028	-,120	-,047	-,141	,112	-,036
	Знач. (двухстороння)	,752		,297	,338	,863	,459	,774	,384	,491	,824
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
ТС	Корреляція Пірсона	-,218	-,169	1	,003	-,162	-,058	,266	,213	,074	,125
	Знач. (двухстороння)	,176	,297		,987	,319	,723	,097	,187	,649	,441
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
ЕІС	Корреляція Пірсона	-,160	,155	,003	1	-,188	-,150	-,102	,058	,230	,204
	Знач. (двухстороння)	,325	,338	,987		,246	,354	,533	,723	,153	,207
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
ЕМС	Корреляція Пірсона	,061	,028	-,162	-,188	1	,109	-,229	,006	,039	-,158
	Знач. (двухстороння)	,710	,863	,319	,246		,502	,156	,971	,813	,330
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
МІС	Корреляція Пірсона	,050	-,120	-,058	-,150	,109	1	-,073	-,042	,121	,371*
	Знач. (двухстороння)	,758	,459	,723	,354	,502		,655	,796	,458	,018
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
ММС	Корреляція Пірсона	-,020	-,047	,266	-,102	-,229	-,073	1	-,121	-,051	-,213
	Знач. (двухстороння)	,902	,774	,097	,533	,156	,655		,456	,757	,186
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
внутрішня мотивація	Корреляція Пірсона	-,281	-,141	,213	,058	,006	-,042	-,121	1	,451**	,304
	Знач. (двухстороння)	,079	,384	,187	,723	,971	,796	,456		,003	,057
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
зовнішня позитивна мотивація	Корреляція Пірсона	-,387*	,112	,074	,230	,039	,121	-,051	,451**	1	,500**
	Знач. (двухстороння)	,014	,491	,649	,153	,813	,458	,757	,003		,001
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
зовнішня негативна мотивація	Корреляція Пірсона	-,466**	-,036	,125	,204	-,158	,371*	-,213	,304	,500**	1
	Знач. (двухстороння)	,002	,824	,441	,207	,330	,018	,186	,057	,001	
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).

**.. Корреляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

